

5.3 Schellinkhout

Inleiding

Het eerste deel van de vindplaatsen binnen Schellinkhout werd begrensd door de kruising van De Laan (zijstraat van de Dorpsweg) met de Zuiderdijk in het oosten en de kruising van de Westermeeeweg en de Zuiderdijk in het westen.⁷¹ Naast een tweetal aanwijzingen voor mogelijke bewoning in de Late Middeleeuwen bevatten de vindplaatsen voornamelijk 17de eeuwse bewoningssporen aan zowel de binnen- als de buitenzijde van de Westfriesse Omringdijk. Het tweede deel bevond zich rond de huidige watermolen op 500 m ten westen van de kruising met de Westermeeeweg en de Zuiderdijk. Op beide locaties vond een asverschuiving plaats waarbij de dijk meer zeewaarts kwam te liggen en waarbij een deel van de oude dijk werd vergraven. Bij de molen werd daarnaast de oude inlaatvoorziening vervangen door een moderne.

Hieronder wordt eerst aan de hand van historisch kaartmateriaal de archeologische verwachting beschreven. Daarna worden de archeologische resultaten per vindplaats in detail beschreven. Tenslotte worden de resultaten samengevat en gekeken in hoeverre ze antwoord kunnen geven op de vraagstelling.

Afbeelding 5.3.1 Op de kaart van Langedijck uit 1603 staan veel gegevens met betrekking tot de perceelseigenaar. De kaart stamt 1603

Afbeelding 5.3.2 Een detail van de kaart van J. Dou uit 1651-1654. Tussen de Meeweg en De Laan zijn zowel op de dijk als buitendijks een aantal woningen afgebeeld.

Historisch kaartmateriaal

Het dorp Schellinkhout verkeert in de gelukkige omstandigheid dat hiervan uitstekend historisch kaartmateriaal aanwezig is in het Westfries Archief. De oudste bekende historische kaart van dit deel van Schellinkhout is een kaart van landmeter Gerrit Dircksz Langedijck uit 1603. Deze kaart geeft primair een beeld van de percelering en de eigenaren daarvan in het begin van de 17de eeuw. Het geeft een beeld van bewoning aan weerszijden van de Dorpsweg die de loop van de Drecht volgt. De Drecht verdwijnt ter hoogte van de Martinuskerk onder de weg en komt weer tevoorschijn aan de zuidwest-zijde van de kerk, waar ze waarschijnlijk via een duiker en het voorland uitmondt in de Zuiderzee.⁷² Op deze kaart zijn zowel binnen als buitendijks

71 Vindplaats 3.1 t/m 3.7.

72 In een 14de eeuwse geschreven bron wordt een sluis bij de Martinuskerk in Schellinkhout genoemd waar waarschijnlijk een duiker mee wordt bedoeld. Beenakker 1988, 202. (cit. Groot register Friesland EL. 10 van akten van Graaf Willem III, lopend over 1317-1336, f. 9 ev. Vm. Opgemaakt 23 maart 1320).

meerdere gebouwen weergegeven. Buitendijks staan ter hoogte van de kerk, net ten westen van de Drecht, in een rij haaks op de dijk vier huizen afgebeeld. Aan de andere zijde van de Drecht, is binnendijks een groot gebouw, waarschijnlijk een stolpboerderij en nog een tweetal kleinere gebouwen getekend. Binnendijks staan tussen de kruising van de Zuiderdijk en de Westermeeeweg en De Laan drie langerechte huizen afgebeeld. Hoe waarheidsgetrouw dit aantal is, is niet helemaal duidelijk. Het kan ook een schematische weergave van 'bebouwing' op of langs de dijk zijn. Het is in ieder geval duidelijk dat er in deze periode hier wordt gewoond. Hiernaast valt uit de kaart op te maken dat het om langgerechte gebouwen gaat met bij een aantal daarvan een grotere aanbouw aan de achterzijde.⁷³

In de buurt van de locatie van de huidige Grote Molen staat er inderdaad een molen afgebeeld, maar dan wat verder van de dijk, meer landinwaarts. Waarschijnlijk is dit de meest noordelijke van de twee molens die hier hebben gestaan. Ter hoogte van de dijk is hier een brug of een overkoepelde doorlaat weergegeven.⁷³

Afbeelding 5.3.3 Op de kaart van Van der Meersch uit 1638 staan opvallend weinig woningen langs de dijk afgebeeld.

De eerstvolgende kaart die bekend is, stamt uit 1638 en is ingemeten en gekarteerd door de landmeter Pieter van der Meersch.⁷⁴ Op deze kaart staan buitendijks ter hoogte van de kerk drie huizen afgebeeld die meer parallel aan de dijk en haaks op De Laan lijken te liggen. Binnendijks zijn er ter hoogte van de kerk, naast een woning vlakbij de kerk alleen twee gebouwen aan weerszijden van de kruising

Westermeeeweg-Zuiderdijk getekend. De rest van de dijk lijkt hier leeg. Dit hoeft niet te betekenen dat de bebouwing uit het begin van de 17de eeuw in deze periode is verdwenen. Mogelijk is de maker selectief te werk gegaan en heeft hij zich vooral gericht op gebouwen die werden gebruikt tijdens het karteren. Dit zou ook kunnen verklaren waarom juist de twee gebouwen bij de kruising in de knik van de dijk zijn weergegeven. Meer naar het oosten toe, staan meerdere huizen afgebeeld en zijn een paar stolpboerderijen te onderscheiden.

Ter hoogte van de molen staan op deze kaart twee molens afgebeeld. Het water verlaat weer via een brug of doorlaat het achterland. Bewoning in de directe omgeving ontbreekt.

Op de kaart van Johannes Dou die tussen 1651-1654 gedateerd wordt, is meer weergegeven. Naast de drie huizen buitendijks en de twee bij de knik staan er nu opeens zes meer binnendijks afgebeeld. De grenzen van de dijk zijn op deze kaart duidelijk weergegeven en het lijkt erop alsof Dou onderscheid heeft gemaakt tussen huizen die naast de dijk en huizen die echt op de dijk staan. De buitendijkse huizen liggen duidelijk voor de dijk terwijl de binnendijkse huizen op de dijk zijn afgebeeld.

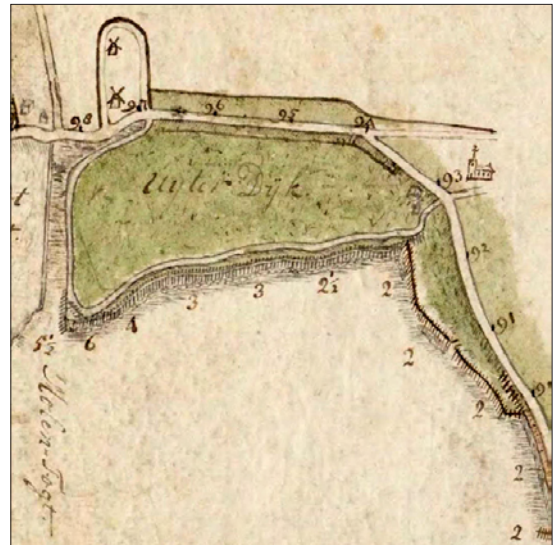
Binnen het gebied rond De Grote Molen staat voor het eerst duidelijk bewoning afgebeeld. Er staan twee molens weergegeven en ten westen van de zuidelijke molen zijn vier huispercelen met op drie ervan bewoning afgebeeld. Naast de molens staat Oosterblocker molens geschreven. Uit de eerste helft van de 18de eeuw stamt een kaart van Hollands Noorderkwartier, uitgegeven door het Hoogheemraadschap van uitwaterde sluizen in Kennemerland en West-Friesland. De uitgave stamt uit 1745, maar de kaart is hoogstwaarschijnlijk gemaakt door

73 De oudste kaart van het gebied waar een molen bij Schellinkhout staat afgebeeld is de kaart van Joost Iansz Beeldsnijder uit 1575. Vanwege de schaalgrootte is er weinig plaats-specifieke informatie uit deze kaart te halen.

74 Kaart I, blad H

Afbeelding 5.3.4 Detail kaart Govert Oostwoud (1723). Bewoning langs de dijk lijkt verdwenen. Buitendijks staat nog een gebouw weergegeven.

Afbeelding 5.3.5 Detail anonieme kaart 1775. Op de Uijterdijk lijkt een boerderij afgebeeld. Verdere bebouwing ontbreekt tussen De Laan en de molens.

Johannes Dou in 1680. Voor het Westfrieze deel heeft Dou waarschijnlijk teruggerepen op de door hem ingemeten gegevens uit 1651-1654. Er is bijna geen verschil tussen beide kaarten. De enige discrepantie binnen de omgeving van Schellinkhout is dat de bewoning ten oosten van de molens op de laatste kaart ontbreekt.

Het is opvallend dat op de kaart van Govert Oostwoud uit 1723 en op een anonieme kaart uit 1775 de bewoning binnendijks op de dijk compleet is verdwenen. Het is niet duidelijk of dit wederom te maken heeft met de schematische weergave van de werkelijkheid door de kaartmakers. Het is natuurlijk goed mogelijk dat in deze periode, waarvan bekend is dat de bevolking sterk afnam, de woonhuizen verdwenen. Het feit dat er op de 18de eeuwse kaarten buitendijks nog steeds een boerderij staat afgebeeld, lijkt dit te ondersteunen. Opvallend is dat er op de Nieuwe kaart van het dijkgraafschap Dregterland uit 1775 een ander beeld voor het buitendijkse deel wordt neergezet dan op de anonieme kaart uit datzelfde jaar. De nieuwe kaart van het dijkgraafschap is een verbeterde versie van de kaart van Govert Oostwoud uit 1723 en aangepast aan de situatie in 1775. Op de anonieme kaart staat buitendijks tegen de dijk aan, een groot vierkant gebouw, mogelijk een stolp, afgebeeld. Op de Nieuwe kaart ontbreekt deze. Op de laatste kaart is de bewoning over het algemeen in meer detail weergegeven dan op de anonieme, en het is dus goed mogelijk dat de stolp is verdwenen in of rond dit jaartal.

Op de anonieme kaart uit 1775 staat de bewoning die, op de kaart van Johannes Dou en Govert Oostwoud, ten oosten van de molens nog aanwezig was, niet meer afgebeeld. Op de anonieme kaart staat tussen dijkpaal 96 en 97, ten oosten van de molen een ster afgebeeld. Wat dit betekent, is niet duidelijk.

Archeologische resultaten

Tijdens de begeleiding werden de restanten van een langhuis, een stolp en vijf verschillende dijkhuizen aangetroffen.⁷⁵ Het gaat hierbij o.a. om muren, funderingen, uitbraaksporen,

⁷⁵ De term 'dijkhuis' suggereert dat het hier om huizen gaan die in het talud van de dijk zijn gebouwd. Bij een aantal huizen is dat ook werkelijk aangetoond door de aanwezigheid van muur- of funderingsresten hoog op de dijk (zoals bijvoorbeeld vindplaats 3.2 en 3.5. Bij de overige twee vindplaatsen zijn alleen sporen aan de onderzijde van de dijk teruggevonden maar kan het zijn dat het hier om resten van lagergelegen bijgebouwen of aanbouwen gaat. Een andere optie is dat het hier om huizen gaat die onder aan de dijk staan. In de deelconclusie wordt hier dieper op ingegaan. Voor de gebruikte terminologie zie het Polderlands Glossarium van waterstaats termen.

poeren, vloeren, haarden, askuilen en een opvallend vondstrijck spoor dat mogelijk als kelder kan worden geïnterpreteerd. Aan de hand van deze sporen vielen meerdere kleine erven te onderscheiden. De boerderijen en de dijkwoningen zijn te dateren in de 17de eeuw. Er zijn aanwijzingen dat een deel van de bebouwing tot in de tweede helft van de 16de eeuw of zelfs eerder is terug te voeren. De kaart van Johannes Dou (afbeelding 5.3.2) geeft een goed beeld van de drukke bebouwing in het midden van de 17de eeuw op, langs en voor de dijk.

Op een tweetal locaties werden tussen de 17de eeuwse resten vondsten en mogelijke ophogingslagen uit de Late Middeleeuwen aangetroffen. Hieronder worden de sporen per subvindplaats beschreven.

vindplaats 3.1: een langhuis

subnr.:	3.1
gemeente:	Drechterland
plaats:	Schellinkhout
project nr.:	325
kaartblad:	19F
centrumcoördinaten:	136.798/516.494
waarnemingsnummers:	121, 167
datering:	16(B)-17

Ligging en bodemopbouw

In de hoek ten oosten van de Westermeweg en de Zuiderdijk, waar de Westfriese Omringdijk vanuit Schellinkhout een knik richting de watermolen in het oosten maakt, werden de restanten van twee opeenvolgende boerderijen uit (de tweede helft) van de 16de en de 17de eeuw gevonden. De plattegrond is niet volledig teruggevonden, maar het gaat waarschijnlijk om een simpele variant van een langhuisboerderij met een uitbreidingsfase. De boerderij lag binnendijs en had een noordoost-zuidwest oriëntatie die vrijwel parallel aan de dijk lag.

Hoewel de gebouwen binnendijs naast de dijk werden aangelegd, lagen de funderingen wel op de ophogingslagen van de dijk. Dit kwam doordat in de loop der eeuwen de dijk meerdere malen werd verhoogd en verstevigd. Hierdoor werd de grond vlak naast de dijk ook, zij het in mindere mate, opgehoogd. Dit zorgde voor een flauw talud vanaf de niet opgehoogde grond naar de teen van de dijk toe.

Afbeelding 5.3.6 Tijdens het onderzoek van vindplaats 3.1 was de dijk dagenlang in mist gehuld.

De resten van de boerderij lagen direct op een laag van relatief schone grijsbruine sterk siltige opgebrachte klei en werden over het algemeen afgedekt door een bruinig sterk siltige klei met grof en matig grof oranje en geel baksteenpuin. Deze laag representeerde een ophogingsfase van de dijk waarin afbraakpuin van de boerderij werd opgenomen. Op sommige locaties werd deze laag opgenomen in de bouwvoor en raakte hij vermengd met subrecent afbraakpuin.⁷⁶

Omstandigheden

Het langhuis werd pas gevonden nadat de restanten van de dijkhuizen, in het rechte stuk tussen de Laan en de knik bij de Westermeeeweg, waren gedocumenteerd.⁷⁷ De aanwezigheid van deze vindplaatsen in combinatie met de hoge verwachting op basis van het historisch kaartmateriaal, zorgde voor een verhoogde alertheid bij het afgraven van dit deel van de dijk. Toen de eerste resten van het langhuis tevoorschijn kwamen, werd besloten om de rest van de vindplaats verder bloot te leggen. De vindplaats werd uiteindelijk zoveel mogelijk opgegraven en gedocumenteerd. Tijdens deze dagen was de dijk, de directe omgeving en geheel oostelijk West-Friesland geheel in zeer dichte mist gehuld. (afbeelding 5.3.6) Het zicht bedroeg maximaal 50 m.

Fundering

fase1

Binnen de restanten werden op basis van het voorkomend baksteenformaat twee fases onderscheiden. In de oudste fase werden oranje, gele en geel met oranje gevlekte bakstenen primair gebruikt, met een formaat van 20-21,5 x 9-10 x 4-5 cm. Deze bakstenen werden verwerkt in een aantal op rij liggende poeren (S305, 306, 307 en 322). De onderlinge afstand tussen de poeren gemeten vanaf het centrum varieerde tussen de 2,0 en de 2,2 m. Van de poeren waren slechts een of soms twee lagen baksteen overgebleven. Spoor 310 bestond uit twee rijen van vijf liggende bakstenen met de platte kant boven. De maximale afmeting bedroeg 0,7 x 0,5 m. De overige poeren werden door latere verbouw-, sloop- en bouwwerkzaamheden dusdanig verstoord dat de maximale afmeting niet meer met zekerheid te achterhalen viel. Mogelijk hadden de overige poeren een vergelijkbare afmeting. Van de tegenhangers van deze poeren werd er slechts één teruggevonden. Deze (S400) bevond zich ingemetseld in een muur (S401). Deze poer was de tegenhanger van spoor 305. De afstand tussen het centrum van de twee poeren was 5,6 m. Deze poer was opgebouwd uit 4 lagen baksteen. In de lengte bezat hij drie versnijdingen in de breedte twee. De maximale lengte bedroeg 0,7 m. De breedte werd niet waargenomen omdat de poer slechts aan één zijde werd blootgelegd. De muur die over de poer heen was aangelegd bestond uit minimaal 9 lagen, met een 9-lagenmaat van 53 cm. De anderhalf-steens muur was mogelijk een restant van een kelder die in het voorhuis lag.⁷⁸ Later werd deze muur deels afgebroken en opnieuw gebruikt als fundering voor het voorhuis of een kelder uit de tweede fase. Achter deze keldermuur en haaks hierop werd een enkelsteense fundering teruggevonden. Deze was in tegenstelling tot de keldermuur licht gefundeerd. Van deze muur werden maximaal 3 lagen aangetroffen. Als specie is een zachte kalkmortel gebruikt. Onder de fundering werd een 5 cm dikke vlijlaag van hardgeworden kalkmortel geconstateerd. Deze vlijlaag strekte zich soms wel meer dan 0,4 m van de fundering uit. Dit toont aan dat de fundering waarschijnlijk niet werd ingegraven. Er werd een vlijlaag op de bestaande bodem aangelegd waarna de rest werd opgehoogd. Deze muur was mogelijk de fundering van het slaapvertrek binnen het middelhuis. Dit zal in de paragraaf vertrekken verder worden besproken.

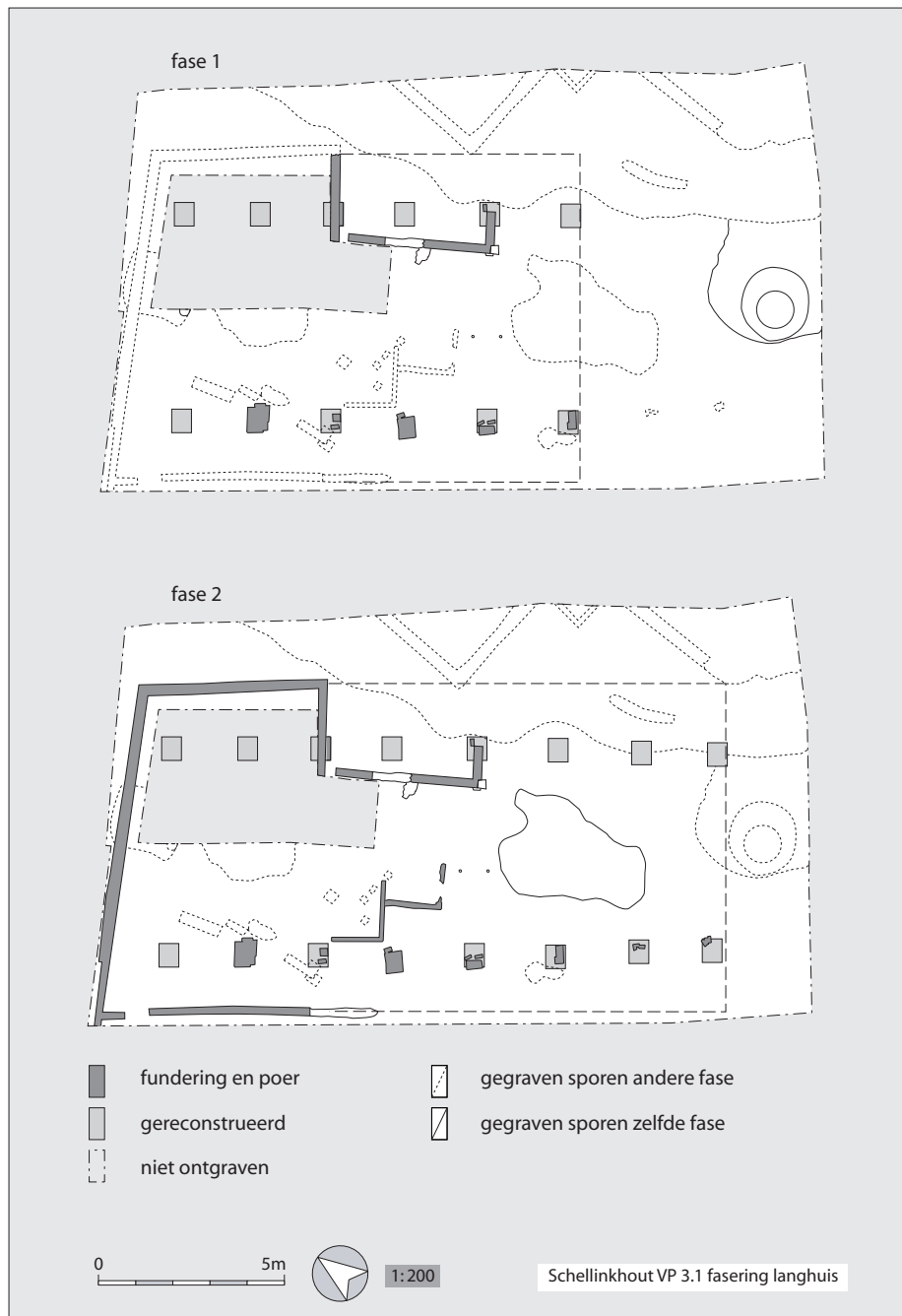
De sporen uit de eerste fase waren schaars. Waarschijnlijk hebben we te maken met een drieschepige boerderij waarbij de gebinten van het middenschip op bakstenen poeren was gefundeerd. Hoe de wanden er uitzagen, is onduidelijk. Uit 17de eeuwse bouwbestekken is

⁷⁶ Dit puin was afkomstig van een subrecente woning die op deze locatie stond tot ca 1960.

⁷⁷ Vindplaats 3.2 t/m 3,5

⁷⁸ Zie volgende paragraaf.

Afbeelding 5.3.7
De aangetroffen
sporen uitgesplitst
per fase.

bekend dat het gangbaar was om voor de wanden een bakstenen fundering aan te leggen ook wanneer het om volledig houten wanden gaat.⁷⁹ Op deze locatie werden hier echter geen restanten of juist uitbraaksporen van teruggevonden en het lijkt erop alsof de stijlvoetplaten van het staldeel en een groot deel van het voor- en middelhuis direct op de grond werd gebouwd.⁸⁰ Waarschijnlijk was een deel van de zijwand van het voorhuis op de keldermuur (S401) gefundeerd. Resumerend ging het waarschijnlijk om een houten boerderij met mogelijk een bakstenen kelder (zie vertrekken) en wanden opgebouwd uit horizontale, deels overlappende, gepotdekselde planken. (afbeelding 5.3.9)

⁷⁹ De Jong 1988, 45.

⁸⁰ Voor gehanteerde terminologie zie Berends & Voskuil 1982.

Afbeelding 5.3.8 Aan de oostzijde van het terrein werden de resten van een kelder aangetroffen. De zuidelijke muur was in twee fases opgebouwd (grijze lijn). In de muur van de oudste fase was een poer ingemetseld (witte lijn).

fase2

In de tweede fase werd een kleiner formaat baksteen gebruikt. Het ging om geel, oranje-rood en oranje bakstenen met een formaat van 17,5-18,5 x 8-9 x 4-4,5 cm. Op enkele stenen zaten mortelrestanten op de buitenzijde, wat aangaf dat het om hergebruikt materiaal ging. Tussen de bakstenen zaten regelmatig groen versinterde exemplaren. De versinterde en hergebruikte bakstenen geven aan dat bij de bouw een 'goedkope' partij van mindere kwaliteit is gebruikt. Deze bakstenen werden o.a. verwerkt in de poeren aan de oostzijde van de eerder genoemde poerenrij. Het lijkt er op alsof de boerderij in de tweede fase werd verlengd.⁸¹ Naast S322 waarin beide formaten voorkwamen werden S323 en 324 volledig opgebouwd uit dit formaat bakstenen. De poeren werden lichter uitgevoerd, al is dat door de hoge mate van verstoring niet met zekerheid te zeggen. Naast de poeren werd aan de voorzijde een bakstenen

Afbeelding 5.3.9 Hoewel Rembrandt zijn inspiratie uit Drenthe haalde voor deze ets, zal het opgegraven huis wel degelijk overeenkomsten met deze simpele gebouwen hebben gehad. 'De drie hutten', Rembrandt van Rijn, ets (1650).

81 Zie volgende paragraaf.

Afbeelding 5.3.10 Foto van de achterzijde van de boerderij. Links zijn de schamele resten van een poerenrij zichtbaar. De figuren rechtsachter staan ter hoogte van de bedstede. Links op de voorgrond is nog net de donkere verkleuring te zien van de insteek van een waterput uit fase 1.

Afbeelding 5.3.11 Foto van de voorzijde van de boerderij. Het houten voorhuis had een bakstenen fundering die schuin tegen het talud was aangebouwd.

Afbeelding 5.3.12 Ook bij de poeren was een fasering aan te brengen op basis van het gebruikte baksteenformaat. Het grotere formaat (links) stamt uit fase 1, het kleinere (rechts) uit fase 2.

fundering aangelegd (S313). Deze fundering was de begrenzing van het voorhuis. Aan de noordzijde bestond de fundering uit een enkelsteens muurwerk van maximaal 4 lagen hoog. Net naast de noordwest-hoek werd een opening van 0,7 m teruggevonden. Of het hier om een deuropening gaat of dat de opening een gevolg is van latere verstoringen, bleef onduidelijk. De boerderij lag naast - en niet op de dijk. Vlakbij de dijk was de bodem echter niet geheel vlak. Om een rechte fundering te krijgen en tegelijkertijd zoveel mogelijk baksteen uit te sparen, werd gekozen voor een fundering die aan de onderzijde getrapt was. De fundering van de voorgevel werd vanaf de noordoost-hoek aangelegd. De bakstenen werden direct, dus zonder ingraving, op het oude maaiveld aangebracht. Van onder naar boven werden de lagen baksteen steeds langer. Het verschil in de lengte van de laag was onregelmatig en werd bepaald door de hellingshoek van dijkophogingen ter plaatse. (afbeelding 5.3.13) Door deze wijze van funderen werd veel baksteen uitgespaard en bleef de bovenzijde enigszins vlak. De onderzijde van de fundering was anderhalf steens de bovenzijde enkelsteens. In de noordoost-hoek bestond het onderste anderhalfsteens deel uit 10 lagen met een 10 lagenmaat

Afbeelding 5.3.13 De grond waar het langhuis op was gebouwd liep licht op richting de teen van de dijk. Om stenen uit te sparen werd dichterbij de dijk minder diep gefundeerd.

Afbeelding 5.3.14 Op een aantal plaatsen was de fundering onder het gewicht van de wandstijlen verzakt.

van 57, het bovenste deel halfsteens deel bestond uit 5 lagen met een 5 lagenmaat van 28 cm. In de zuidwesthoek bestond de fundering alleen maar uit een enkelsteens deel van 1 laag bakstenen.

Op de fundering van het voorhuis lag waarschijnlijk een stijlvoetplaat waarop de wandstijlen ruste. Op een aantal locaties werd in de fundering duidelijke verzakkingen waargenomen waar de fundering onder het gewicht van de stijlen was verzakt. (afbeelding 5.3.14) De afstand tussen de verzakkingen was onregelmatig. De waargenomen afstand tussen de centra van de verzakkingen was: 0,7; 1,5; 1,8 en 2,0 m. De verzakkingen bevonden zich voornamelijk op het zuidelijke licht gefundeerde deel van het voorhuis.

Naast de poeren en de fundering van het voorhuis werden er in het midden van de plattegrond nog een tweetal muren aangetroffen die op basis van de ligging, de oriëntatie en het formaat van het gebruikte baksteen aan deze fase kon worden gekoppeld. Het ging om twee halfsteens muurresten (S309 en 320) die tegen elkaar aan werden gebouwd.

Indeling

fase 1

De exacte lengte van de boerderij uit fase 1 viel niet met zekerheid te achterhalen. De afstand tussen de fundering van het voorhuis uit fase 2 en de voorste poer (S307) bedroeg bijna 4 m. Waarschijnlijk heeft er oorspronkelijk tussen de voorgevel en S307 nog een extra poer gelegen. Het is goed mogelijk dat de voorgevel op de plek van voorgevel uit fase 2 lag. Als we hier vanuit gaan en we beschouwen S322 als laatste poer van deze fase, dan was de boerderij 12,3 m lang.

Een tweede optie is dat de voorgevel ter hoogte van S336 lag. Ter hoogte van dit uitbraakspoor zou dan de de tegenhanger van S401 kunnen hebben gelegen. S336 werd maar voor een klein deel onderzocht en er werd nergens een aansluiting met de muur van de zijgevel van het voorhuis aan de noordwest-zijde geconstateerd. Hierdoor blijft deze optie onzeker. In deze optie was de boerderij 10,8 m lang.

Waarschijnlijk was de plattegrond rechthoekig van vorm. Als de zijwanden in het verlengde hebben gelegen van de fundering van het voorhuis uit fase 2 dan ontstaat een breedte van 8,8 m. De zijbeuken waren door de onregelmatige vorm van het voorhuis niet eenduidig en varieerde van 1,5 tot 1,7 m. De totale oppervlakte van de boerderij was ca 108 m² (of 95 m² bij optie 2).

Het was moeilijk om voor fase 1 een indeling te maken binnen de boerderij. Als de locatie van het voorhuis gelijk is gebleven, krijgen we weliswaar een mogelijke indeling in een voorhuis, woon- of middelhuis en stalgedeelte, maar het staldeel is extreem kort.⁸² Het voorhuis had een afmeting van (gemiddeld) 5,5 x 8,8 m en een oppervlakte van 48 m². Binnen een

⁸² Hier wordt later dieper op ingegaan.

Afbeelding 5.3.15 De kelder aan de oostzijde van het voorhuis. De foto is vanuit het zuiden genomen.

langhuisboerderij was het gebruikelijk om een kelder in het voorhuis te hebben.⁸³ Deze kelder werd dan onder het gehele- of een deel van het voorhuis aangelegd. Boven de kelder was dan, gescheiden door een houten vloer, een opkamer aanwezig. S401 was waarschijnlijk het restant van een kelder uit fase 1. Door de sloopwerkzaamheden van de muren uit deze fase was de grootte van de kelder niet meer te achterhalen. In de eerder gesuggereerde optie waarbij S336 de locatie van de voorgevel aangaf had het voorhuis een afmeting van 4,1 x 8,8 m en een oppervlakte van 36 m². Het begin van het spoor zou dan mogelijk het begin van de kelder kunnen zijn. Deze had dan een afmeting van 4,1 x 4,2 meter en een oppervlakte van 17m². De diepte van 4,1 m kwam opvallend genoeg terug in de diepte van het middelhuis. Dit deel van de boerderij werd begrensd door de achterzijde van het voorhuis en het einde van S331. Het middelhuis had zo een afmeting 4,1 x 8,8 m en een oppervlakte van eveneens 36 m². S331 was waarschijnlijk het restant van de fundering van de bedstee die, in deze periode over het algemeen in het middelhuis was gesitueerd.⁸⁴ De afmeting van dit vertrek was 2,4 x 4,1

Afbeelding 5.3.16 In het middelhuis van fase 2 werden uiterst ondiepe halfsteens funderingen aangetroffen. Mogelijk zijn dit de resten van een bijkeuken.

⁸³ o.a. De Jong 1988, 57.

⁸⁴ *Ibid.* 1988, 56.

Afbeelding 5.3.17 In het staldeel werd een messing knoopkandelaar uit de eerste helft van de 16de eeuw (1500-1550) aangetroffen. De vervorming is mogelijk het gevolg van vertrapping door vee. Het hokje is 1 cm breed.

m waardoor er gemakkelijk twee bedstedes inpaste. De oppervlakte van het totaal aan bedstedes aan deze zijde was bijna 10 m².

Het staldeel of koehuis van de boerderij was erg klein. Wanneer de achtergevel ter hoogte van de laatste poerenrij lag, was het staldeel maar 2,2 m diep. De oppervlakte was dan 19 m². Dit kleine oppervlakte en wat dat betekent voor het aantal te houden koeien, wordt later besproken.

fase 2

De indeling van de boerderij in fase 2 was duidelijker vast te stellen. De totale lengte van het gebouw was, gemeten van het centrum van de voorgevel tot de achtergevel, 16 m. Hierdoor was de totale oppervlakte 140 m².⁸⁵ Het voorhuis had nu zeker een afmeting van (gemiddeld) 5,5 x 8,8 m en een oppervlakte van 48 m². Aan de linkerkant van het voorhuis was een kelder aanwezig (foto), maar de afmetingen zijn onbekend. Waarschijnlijk had de kelder een lengte die gelijk was aan de diepte van het gehele voorhuis (5,5 m), maar de breedte was niet te achterhalen. Aan één zijde werd een vlijlaag van lichtbruin zand waargenomen. Mogelijk heeft er een bakstenen of plavuizen vloer op de vlijlaag gelegen. Deze werd mogelijk tijdens de afbraak, aan het eind van de 17de of begin van de 18de eeuw, uitgehaald.

Het middel- of woonhuis in deze fase had dezelfde afmeting en oppervlakte als in de vorige fase. De afmeting was 4,1 x 8,8 m en de oppervlakte was 36 m². Binnen het middelhuis werden nog twee funderingen gevonden (S309 en 320) die mogelijk een onderverdeling binnen dit deel van het huis aangeven. Het ging om twee kleine

hokken met een afmeting van 1,4 x 1,5 en 1,5 x 1,2 m. De overblijfselen van de funderingen waren erg fragmentarisch waardoor de hokjes mogelijk oorspronkelijk groter waren. Het is niet geheel duidelijk wat de functie was. Binnen boerderijen van dit type lag op de locatie van S309, in het midden van het huis op de scheiding tussen middel- en voorhuis meestal een haard.⁸⁶ Mogelijk lag er op de plek van de fundering een bijkeuken of een hok met een andere functie waar vuur bij nodig was.

Het staldeel had in deze fase een afmeting van 6,2 x 8,8 m en een oppervlakte van 55 m². In vergelijking met de eerste fase was dit bijna een verdriedubbeling. Mogelijk heeft dit te maken met een totale uitbreiding van het bedrijf of een meer specialistische bedrijfsvoering waarbij de nadruk meer op veeteelt kwam te liggen.

Overige sporen langhuis

Naast de restanten van de structuur van de eigenlijke boerderij werden er nog een aantal sporen teruggevonden die hoogstwaarschijnlijk bij dezelfde gebruiksfase horen. Aan de zuidzijde- en in het verlengde van S303, de fundering van de westzijde van het voorhuis, werd een ondiep langerekt spoor aangetroffen. De vulling bestond uit een sterk siltig grijze

⁸⁵ 8,8 x 16 m.

⁸⁶ o.a. De Jong 1998, Brandts Buys 1998.

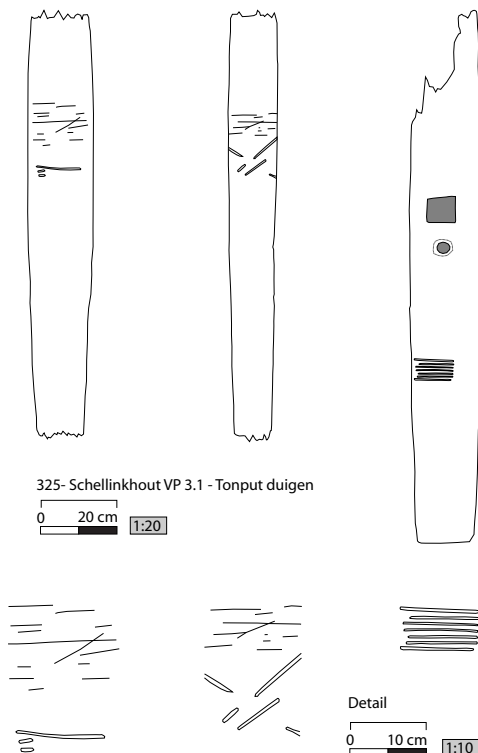
klei met een spoor van baksteen en een spoor mortel. Het spoor was maar 2 cm diep mogelijk was de rest van het spoor door de graafmachine reeds verstoord. Het zou hier om een uitbraaksleuf van de fundering of stijlvoetplaat van het middelhuis en staldeel kunnen gaan. Een andere optie is dat het een restant van de dorpel of drempel is en dat het spoor de locatie van de ingang naar het middelhuis aangeeft.

In het midden van het staldeel uit fase 2 werd een vlek (S326) van sterk siltige donkergrijze klei met houtskoolspikkels aangetroffen. Het

spoor had een langgerechte vorm die een beetje de lengterichting van de stal volgde. Aan de noordzijde had het spoor een uitstulping van ca 0,5 m breed. De totale afmeting van het spoor was 4,0 x 1,6 m. Waarschijnlijk was dit spoor een restant van de vuile vloerlaag die in de loop der jaren door de het vee in de kleiige ophogingslagen werd getrapt. De uitstulping wees dan mogelijk richting een van de ingangen op de plek waar de het staldeel tegen het middelhuis aanlag. Uit deze laag kwam een knoopkandelaar (afbeelding 5.3.17) tevoorschijn die in de eerste helft van de 16de eeuw kan worden gedateerd. De kandelaar was sterk verbogen en de randen van het voetstuk waren naar binnen gedrukt. Mogelijk werd de kandelaar door de koeien in de stal vertrapt. De jongste scherf uit deze laag dateert het spoor tussen 1625 en 1700 waardoor het erop lijkt alsof de kandelaar een antiek stuk is geweest. Uit het spoor kwam ook een opvallend grote koperen Zweedse munt. (afbeelding 5.3.18) Deze öre werd geslagen onder Koningin Christina van Zweden in 1646.

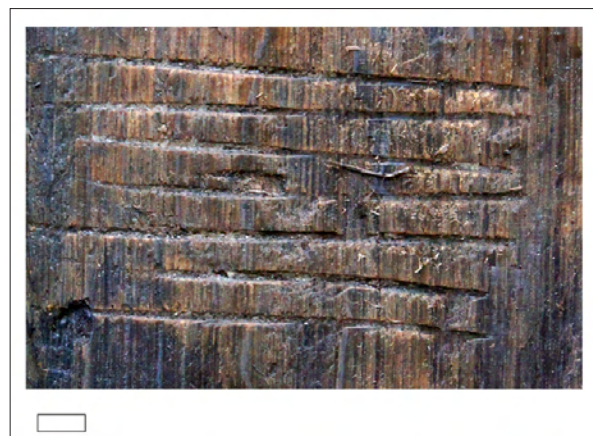

Afbeelding 5.3.18 Naast de knoopkandelaar kwam ook deze Öre uit Zweden uit het staldeel. Deze werd geslagen in 1646 onder Koningin Christina van Zweden. Door deze datering werd duidelijk, dat de kandelaar toen deze in de grond terecht kwam, reeds een antiek stuk moet zijn geweest.

325- Schellinkhout VP 3.1 - Tonput duigen
0 20 cm 1:20

Detail
0 10 cm 1:10

Afbeelding 5.3.19 Aan de achterzijde van het huis werd een tonput gevonden. Op drie duigen van de ton werd een soort merkteken teruggevonden. In twee gevallen ging het om gegutste horizontale strepen (foto), in het derde geval om een kruislings gegutst teken. Op twee van de duigen werden boven de tekens snijsporen aangetroffen. Één duig bevatte reparatiesporen.

Afbeelding 5.3.20 In de ton zat een gelaagd pakket mest.

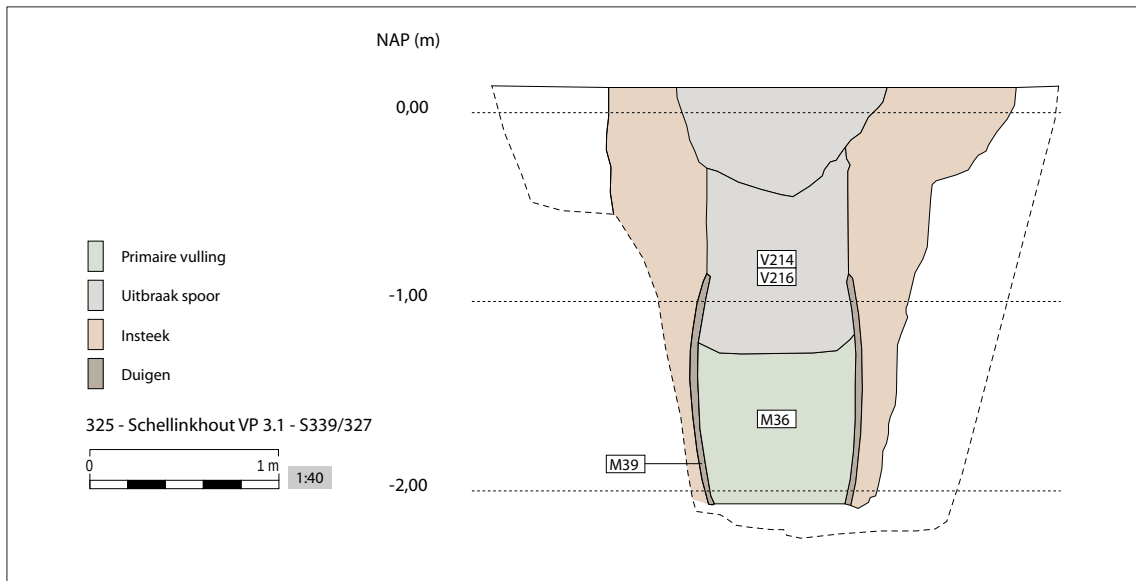
Aan de achterzijde van de boerderij kwam een tonput tevoorschijn (S339). Deze was waarschijnlijk in gebruik als waterput tijdens de eerste fase van de boerderij. De insteek van de put had een maximale diameter van 2,2 m. De put was 2,2 m diep. Het onderste deel bestond uit een houten ton gemaakt van 21 eiken duigen omwikkeld met hoepels van wilgentenen. (afbeelding 5.3.21) Op drie duigen werd een soort merkteken teruggevonden. In twee gevallen ging het om gegutste horizontale strepen, in het derde geval ging het om een kruislings gegutst teken (Afbeelding 5.3.19). Op twee van de duigen werden boven de tekens snijsporen aangetroffen (detailfoto). Één duig bevatte reparatiesporen. Het spongat van de tapkraan werd gedicht met een stop van naaldhout en daarboven werd een gat met een stuk eikenhout dichtgezet.

Bovenop deze ton stond oorspronkelijk waarschijnlijk een tweede ton. In de middelste laag (S338) werd nog een stuk van een duig, die duidelijk niet bij de intacte ton hoorde, teruggevonden.

Afbeelding 5.3.21 Uit de middelste laag van de put, kwam een fragment waldglas, die sterke overeenkomsten vertoonde met luxe wijnkaraffen uit zuidelijk Duitsland (links). Naar: Ring 2003, 146.

Afbeelding 5.3.22 Door de hoge mate van conservering waren de hoepels van wilgentenen en het bindsel van boombast bewaard gebleven. (onder)

Afbeelding 5.3.23 Doorsnede door de tonput. De primaire vulling bestond uit mest. De bovenste lagen kunnen in verband worden gebracht met het uitbreken van een tweede ton en de afbraak van de put.

De onderste vulling bestond uit een donkerbruin gelaagd mestpakket. Deze laag bevatte verder geen vondsten. Het botanische monsters uit deze laag bevatte veel resten van stro en andere plantenresten.⁸⁷ Mogelijk werd de mest in de afgedankte waterput gegooid met tijdelijk opslag als doel. In Oosterleek werd op de bodem van twee ondiep ingegraven tonnen eveneens een dikke laag mest teruggevonden.⁸⁸ De middelste laag bestond uit matig humeus sterk siltige grijsbruine klei met fijne baksteenspikkels en een spoor houtskool en bevatte naast de genoemde duig een fragment Noord-Hollands slibaardewerk. Dit slibaardewerk heeft een looptijd-datering van 1580-1650.

Uit deze laag kwam tevens een fragment blauw glas.⁸⁹ Het ging om dunwandig materiaal – walgglas – met aan de buitenzijde aangebrachte ribben van concentrische cirkels. Er zijn sterke overeenkomsten met luxe wijnkaraffen uit zuidelijk Duitsland en het is goed mogelijk dat dit stuk uit hetzelfde gebied afkomstig is.⁹⁰ (afbeelding 5.3.21) Dit item is opvallend luxe en zal waarschijnlijk een familiestuk zijn geweest.

De bovenste vullingslaag bestond uit sterk siltige grijsbruine klei met een spoor aan houtskool en enkele stukken grof baksteenpuin. Mogelijk waren de puinfragmenten afkomstig van een bakstenen kraag aan de bovenzijde van de put. Door de mate van fragmentatie kon het formaat van het baksteen niet worden achterhaald, al kwam de kleurschakering overeen met die van de bakstenen uit de eerste fase van het langhuis.

Van de ton werden alle duigen bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek. Elke duig was uit eikenhout gemaakt. Van de drie duigen die uiteindelijk onderzocht werden, bleken er twee met grote waarschijnlijkheid van de zelfde boom afkomstig te zijn. Het hout is waarschijnlijk afkomstig uit het westen van Duitsland. Twee van de drie duigen gaven een datering met een geschatte kapdatum van na 1517.⁹¹ De derde gaf een geschatte kapdatum na 1500.⁹² Omdat op alle duigen spinthout ontbrak, kon slechts een geschatte *post-quem* datering van de ton worden bepaald. Hier wordt in de deelconclusie dieper op ingegaan.

87 M36. De plantensoorten afkomstig uit dit monster zijn typisch voor grazige weiden. Mogelijk werden deze in de vorm van hooi aangevoerd. De aanwezigheid van verbrande graankorrels en een fragment van bolderik geven aan dat er ook stro aanwezig was, mogelijk als bijvoer. Zie ook De Sitter – Homans 2012, deze publicatie. (Bijlage 1)

88 Vindplaats 5.1, fase 4.

89 V216-G01.

90 Zie Ring 2003, 4014, p. 146. Determinatie Michel Hulst.

91 M39.1, M39.2.

92 M39.3.

Overige sporen

Onder de fundering van de voorgevel werd een rechthoekige kuil met afgeronde hoeken ontdekt (S337). De afmeting was 1,8 x 1,7 m, de maximaal waargenomen diepte bedroeg 0,6 m. De kuil lag voor een groot deel in het niet onderzochte deel. Het is mogelijk dat de kuil groter en dieper was. De vulling bestond uit sterk siltige donkergrijze klei met een matige hoeveelheid houtskool. Op stratigrafische grond kon de kuil als relatief ouder dan de boerderij uit fase 1 worden gedateerd. Het vondstmateriaal, met name een stuk roodbakkerd bord met Noordhollands slibversiering en een steengoed kan (S2) met een eikenblad applique, dateert de kuil in de eerste helft van de 16de eeuw. De functie van de kuil is onbekend, maar mogelijk duidt de aanwezigheid van dit spoor op bewoning in de directe omgeving in deze periode.

Aan de westzijde van de werkput werd een dagzomende laag (S325) aangesneden. Deze bestond uit grijze klei met een grote hoeveelheid houtskool en enkele fragmenten kogelpot en grijs aardewerk. Deze laag wordt verder onder vindplaats 3.7 besproken.

Subrecente sporen

Aan de westzijde van de werkput werd tussen de poeren van de boerderij enkele restanten van een subrecent huis of schuur teruggevonden. Het gaat om een enkelsteens bakstenen fundering (S304 en 319) van een houten gebouw. Het gebruikte baksteen bestond uit hergebruikte oranje, rode en gele bakstenen met een formaat van 18 x 8-9 x 4-5 cm. In het noordprofiel werd op twee plaatsen concentraties afbraakpuin van deze fundering teruggevonden. Hierdoor kon de breedte op 4,0 m worden gereconstrueerd. De exacte lengte kon niet worden achterhaald, maar het gebouw was minimaal 7 m lang. Een iets uitstekend anderhalfsteens muurwerk met een lengte van 1,1 m (S308) was mogelijk de drempel bij de ingang van het gebouw.

Aan de oostzijde van de werkput had de subrecente bewoning veel van de oudere sporen verstoord. Hier werd naast een stuk betonnen plaatfundering een uitbraaksleuf (S330) van twee haakse muren teruggevonden. De vulling van de uitbraaksleuf bestond

Afbeelding 5.3.24 Twee foto's van de subrecente bewoning op de hoek van de Westermeeuw met de Zuiderdijk. De onderste foto is ouder en laat het secreetje boven de (bevroren) sloot zien. Het hekje vanaf de schuur tot het toilet moest waarschijnlijk beschutting tegen de wind bieden. Later werd aan de achterzijde van het woonhuis een nieuw toiletgebouw gemaakt. (boven) Van het huis, de schuur en het toilet werden funderingsresten teruggevonden. foto's: geschiedenisschellinkhout.nl

Afbeelding 5.3.25 Tussen de keramiekvondsten bevonden zich diverse importstukken. Dit is een fragment van een bord van faience uit Portugal. Datering: 1600-1650.

uit matig siltige donkergrijze klei met zand en een matige hoeveelheid mortel als bijmenging. Uit de sleuf komen enkele fragmenten recent machinaal vervaardigde baksteen. De uitbraaksleuf had een breedte van 35 cm. Aan de oostzijde van de werkput vrijwel tegen de uitbraaksleuf aan werd een enkelsteens muurtje van geel baksteen met een formaat van 18 x 8 x 3,5 cm aangetroffen. Dit is waarschijnlijk het restant van een subrecente beerput. Alle subrecente restanten hadden in tegenstelling tot de sporen uit de 16de/ 17de eeuws een oriëntatie loodrecht op de Westermeeuw in plaats van op de dijk. De sporen met deze oriëntatie horen waarschijnlijk allemaal bij een subrecent huis dat hier tot in de jaren '60 van de twintigste eeuw gestaan heeft.⁹³

Op de kadastrale minuut van 1823 is het perceel leeg. Op de topografische kaart van 1830-1850 staat wel een huis aangegeven. Het subrecente huis is zodoende na 1832 en voor 1850 gebouwd.⁹⁴ De meest recente kaart met dit huis dateert uit 1961. Op de topografische kaart van 1971 (schaal 1:25.000) is het huis niet meer aanwezig. Op een foto (afbeelding 5.2.24) uit een beeldcollectie van een van de omwonenden is het huis zichtbaar. Het is een typisch 'Westfries huisje' met een enkelsteens bakstenen zijgevel, houten achtergevel en een uitbouw aan de oostkant. Aan de achterzijde lijkt inderdaad een secreethuisje te hebben gelegen.⁹⁵ Schuin naast en achter het huisje is een houten schuur zichtbaar. Deze zal op de aangetroffen betonnen plaatfundering hebben gelegen. Mogelijk horen de restanten aan de westzijde van de werkput bij een voorganger van de schuur of het huis. In de tijd dat de foto is genomen, was deze reeds gesloopt.

Materiële cultuur

import

Tussen de aardewerkfragmenten werken enkele importsstukken aangetroffen. Het eerste stuk is een randfragment van een bord Portugese faience.⁹⁶ Op de vlag is in het blauw een kraakdecor aanwezig, nagemaakt van het kraakporselein uit Azië. Op de achterzijde is een blauwe cirkel met stippen aangebracht. Het fragment is te dateren in de eerste helft van de 17de eeuw. Uit Italië zijn vier stuks afkomstig. Het eerste is een wandfragment van een niet te achterhalen vorm.⁹⁷ Aan de binnenzijde is een polychrome afbeelding met een rennende hond te zien. Het fragment valt onder de compendario en is te dateren tussen 1575

Afbeelding 5.3.26 Een afbeelding van een rennende hond op een fragment dat onder de compendario uit Italië valt. Datering: 1575-1625.

- 93 Het adres was ten tijde van de bewoning Schellinkhout 87. Later veranderde de straatnaam in Meeweg en tenslotte Westermeeuw.
- 94 De hier gevonden munten uit de 19de eeuw ondersteunen dit niet echt. Er zijn munten gevonden uit: 1822, 1826, 1827, 1878 en 1883.
- 95 Een van de omwonenden kon ons melden dat hij in het huis had gewoond en dat de aanleg van het toilet slechts fl. 100,- goedkoper dan de bouw van het hele huis was geweest.
- 96 V183-C01.
- 97 V183-C02.

en 1625. Het tweede Italiaanse stuk is de bodem van een kom.⁹⁸ De binnenzijde is sterk aangetast waardoor de versiering niet te achterhalen is. De buitenzijde is polychroom versierd met concentrische cirkels. De kom is te dateren tussen 1560 en 1600. Een vierde en vijfde importstuk bestaat uit Italiaans rood aardewerk. Het eerste fragment, een wanddeel van een bord met een vlakke standbodem was slecht geconserveerd waardoor de versiering

Afbeelding 5.3.27 De bodem van een polychroom versierde kom uit Italië. Datering: 1560-1600.

Afbeelding 5.3.28 Twee sterk verweerde fragmenten vallen waarschijnlijk onder het zogenaamde Marmorizata (gemarmerde waar), uit Toscane. Datering: 1575-1650.

aan de binnenzijde vrijwel compleet verdwenen was.⁹⁹ Een tweede fragment met een vergelijkbaar baksel was eveneens afkomstig van een bord.¹⁰⁰ Ook dit stuk was slecht geconserveerd, maar aan de binnenzijde was nog wel de versiering zichtbaar. Waarschijnlijk gaat het in beide gevallen om gemarmerde waar, het zogenaamde Marmorizata, uit Toscane. Beide stukken zijn te dateren tussen 1575 en 1650.

Als laatste kan een fragment van het Iberisch schiereiland genoemd worden. Het betreft een randfragment van een Iberische kruikamfoor.¹⁰¹ Men gaat er vanuit dat deze via de handel naar noordwest-Europa kwamen als container voor olijfolie.

Afbeelding 5.3.29 Een rand van een Iberische kruikamfoor. Deze kwam waarschijnlijk als container voor olijfolie via de handel naar Noord-West Europa.

muntgewichten

Op de locatie van het langhuis werden twee muntgewichten gevonden. Muntgewichten waren nodig om de munten die werden gebruikt in de handel te kunnen ijken. In de post-middeleeuwse periode waren er veel verschillende munten uit net zoveel verschillende plaatsen in omloop. Vooral bij zilveren munten werden de randen wel eens gesnoeid en omdat de waarde van de munt mede afhankelijk was van het gewicht, moest deze worden gewogen. Rond 1500 werden de meeste muntgewichten in Antwerpen gefabriceerd. Op een zijde werd een werpende hand – vanwege de naam Antwerpen – afgebeeld, soms vergezeld van de initialen van de maker.

98 V183-C03.

99 V183-C04.

100 V190-C01.

101 V212-C02.

Afbeelding 5.3.30 Voor- en achterzijde van een muntgewicht uit 1578. De hand verwijst naar de plaats van herkomst namelijk: (h) Antwerpen.

Een van de aangetroffen muntgewichten heeft ook de Antwerpse hand op de achterzijde afgebeeld.¹⁰² (afbeelding 5.3.30) Aan weerszijden van de hand staan een 7 en een 8, welke aangeven dat het gewicht in het jaartal 1578 is gemaakt. Aan de linkerzijde van de hand staan de initialen C.I. Deze staan voor Cornelis Ianssen uit Antwerpen. Op de voorzijde van het gewicht staat een wapen in een driepas, een hartschild met drie jachthoorns. Dit is het wapen van Horne. Dit heeft niets met het Westfriese Hoorn te maken. Het verwijst naar de Horner gulden, geslagen door Jan van Horne, bisschop van Luik. Het gewicht kon dus worden gebruikt om Horner ook wel Luikse guldens te wegen.

Het tweede gewicht heeft op de achterzijde een grote A, met de initialen G.M. en aan de rechterzijde het getal 43.¹⁰³ De initialen staan voor Gerrit Mathijs Man, het cijfer voor het jaartal 1643. Gerrit Mathijs Man werd in Ilpendam geboren en trouwde nadat hij op 11 april 1643 in ondertrouw ging, met Cornerijntje Cornelis in Amsterdam. Hij woonde in Purmerend en heeft wellicht ook een tijd in Hoorn gewoond en gewerkt.¹⁰⁴ Op de voorzijde is een ruiter met daaronder een H afgebeeld. Deze geeft aan dat het gewicht is gebruikt om een Hollandse Ridder te kunnen wegen.

Waarom werden hier twee muntgewichten gevonden? Op de oudste kaart van Schellinkhout uit 1603 staat de Westermeeweg en de opgang naar de Zuiderdijk reeds aangegeven. Waarschijnlijk bestond deze weg al langere tijd. In het westen lag Hoorn en vanaf de Westermeeweg en de Dorpsweg konden andere delen van oostelijk West-Friesland snel bereikt worden. Mogelijk werd er bij deze ingang van het dorp handel van enige betekenis bedreven waardoor de muntgewichten noodzakelijk werden. Of er ook een handelsfunctie aan het langhuis moet worden toegeschreven lijkt onwaarschijnlijk. Hoewel de locatie er zich goed voor leent, zijn er naast de muntgewichten geen andere vondsten die in dergelijke richting zouden kunnen wijzen. Mogelijk vond de handel buiten plaats in de omgeving van het langhuis, mogelijk in de vorm van een kleine markt.

gereedschap

Tussen de metaalvondsten bevonden zich opvallend veel stukken gereedschap. Het eerste stuk betreft een ijzeren mes met een afwijkende vorm.¹⁰⁵ Het lemmet loopt niet in het verlengde van de angel, maar wijkt vanaf de schouder iets naar buiten toe af. Door de sterke corrosie kon niet worden achterhaald aan welk deel van het lemmet zich het snijvlak bevond. Het gaat om een mes met opschuifheft waarvan de functie niet duidelijk is. Mogelijk is het een fileermes voor het fileren van vis, of werd het mes gebruikt bij de bewerking van leer.¹⁰⁶

102 V247-M01.

103 V189-M01.

104 Pol 1990.

105 V206-M01.

106 Zie bijvoorbeeld Calish 1993, afb. 57.

Een tweede stuk gereedschap betreft een kuiphamer.¹⁰⁷ Het is een ijzeren hamer met een dissel aan een zijde en een slagvlak waar met een hamer op kon worden geslagen, aan de andere. Hierdoor kon met precisie rondhout gevlokt worden. De term kuiphamer geeft aan dat het gereedschap werd gebruikt bij het vervaardigen van tonnen. Maar dat wil niet natuurlijk niet zeggen dat er hier een kuiper woonde. Een andere term, die minder vaak wordt gebruikt is de timmermansdissel. Deze term dekt misschien beter de lading. Het is in ieder geval een gereedschap dat werd gebruikt bij de bewerking van hout.

Een derde stuk gereedschap kan in verband worden gebracht met de scheeps- of waterbouwkunde.¹⁰⁸ Het is een breeuwijzer, die werd gebruikt om de kieren tussen de gangen van de huid van een schip, of de naden in de sluisdeuren te dichten met uitgelopen touw (harpui), meestal van hennep. Dit gebeurde met een houten hamer waardoor het slagvlak van gevonden breeuwijzers meestal onbeschadigd zijn.¹⁰⁹ Het gevonden exemplaar had een totale lengte van 13,5 cm. Aan de bovenzijde zat een iets bol slagvlak dat doorliep in een ronde handgreep. Vaak worden er op dit soort – en

ander soorten – gereedschap merktekens van de smid die het gemaakt heeft, teruggevonden. Op dit exemplaar was vanwege de corrosie niet vast te stellen of hier ook een soortgelijk merkteken op had gestaan.

Het vierde stuk gereedschap is de kop van een ijzeren hamer.¹¹⁰ De vorm met een plattere taps toelopende achterzijde, is typisch voor een hamer die werd gebruikt voor de houtbewerking. De kop van de gevonden hamer lijkt iets dikker dan de gemiddelde timmermanshamers, waardoor een functie in de metaalbewerking ook niet geheel kan worden uitgesloten. De bovenzijde is versierd met een diagonaal kruisteken.

Afbeelding 5.3.31 Tijdens het onderzoek van vindplaats 3.1 werden opvallend veel stukken gereedschap gevonden. Naast een ijzeren mes (bovenste figuur), werden (tweede figuur van boven naar beneden) een kuiphamer of timmermansdissel, een hamer en een breeuwijzer gevonden. De laatste werd gebruikt om de kieren tussen de gangen van de huid van een schip, of de naden in de sluisdeuren te dichten.

107 V212-M01. Vergelijk Baart *et al* 1977, afb 932 en 933.

108 V242-M02. Vergelijk Baart *et al* 1977, afb. 926 en 927, en Egan 2005, afb. 817.

109 Baart *et al.* 1977, 478.

110 V242-M01. Vergelijk ook Lenting 1993, afb. 58 t/m 62.

overig metaal

Een aangetroffen munt verdient wat meer aandacht. Het is een zilveren munt uit 1662.¹¹¹ Op de voorzijde van een munt staat rondom een wapen: MONE . NOVA . COM . BENTH .1662., wat neer komt op een nieuwe munt uit het graafschap Bentheim (vlak over de huidige Nederlands-Duitse grens bij Oldenzaal) geslagen in 1662. Op de andere zijde is een dubbelkoppige adelaar afgebeeld met een 2 op zijn borst. Dit cijfer geeft aan dat het niet om een enkele maar een dubbele Stuber gaat. De muntheer was Ernst Wilhelm (1643-1693).

bot

Tussen het normale slachtafval werden twee bewerkte benen objecten aangetroffen. Het eerste object is een benen mesheft.¹¹² Van het mediale deel van een pijpbeen van een groot zoogdier, waarschijnlijk rund of paard, werd een heft voor een mes gemaakt. Dit heft werd op de puntvormige angel geschoven of geslagen waardoor deze aan het mes vast bleef zitten. Vanaf de veertiende eeuw verschijnt er naast deze versmalde angel ook de plaatangel, waarbij het heft via kleine metalen nagels, de zogenaamde rivets aan de angel wordt bevestigd.

Afbeelding 5.3.32 Tussen het gebruikelijke slachtafval werden enkele bewerkte benen objecten gevonden. Dit is een benen mesheft.

Een tweede object is een half doorboord middenvoetsbeentje (*metatarsus*) van een schaap of een geit.¹¹³ Het bot is ongeveer twaalf centimeter lang en gebroken aan een zijde. Naast het geboorde gat zijn er enkele snijsporen zichtbaar. Mogelijk is het bot gebruikt als snorrobot, een soort kinderspeelgoed.¹¹⁴ Een snorrobot is stuk bot, metaal of leisteen waaraan een touw werd bevestigd.¹¹⁵ Door het object aan het touw rond te slingeren ontstond door

Afbeelding 5.3.33 Een half doorboord bot is mogelijk door kinderen gebruikt als snorrobot. Door het bot aan een touw te bevestigen en rond te slingeren werd een zoemend geluid voortgebracht.

resonantie een zoemend of 'snorrend' geluid. Door verschillende objecten naast elkaar rond te draaien konden verschillende toonhoogtes worden bereikt. Snorroboten worden regelmatig tijdens opgravingen teruggevonden. De contexten zijn middeleeuws of later. In het verleden zal het vaak zijn voorgekomen dat er groepjes kinderen samen een soort orkest hebben gevormd met deze primitieve muziekinstrumenten.

vindplaats 3.2: dijkhuis 1

subnr.:	3.2
gemeente:	Drechterland
plaats:	Schellinkhout
project nr.:	325
kaartblad:	19F
centrumcoördinaten:	136.820/516.473
waarnemingsnummers:	109, 110, 117, 118, 119
Datering:	17

¹¹¹ V184-M01.

¹¹² V191-B01.

¹¹³ V195-B01.

¹¹⁴ Waarom het bot niet volledig maar slechts voor de helft werd doorboord.

¹¹⁵ Willemsen 2003, 112.

Ligging en bodemopbouw

Op circa 80 m ten zuidoosten van de kruising tussen de Westermeweg en de Zuiderdijk en op een afstand 25 m vanaf de zuidoosthoek van de boerderij (vindplaats 3.1) werden de restanten aangetroffen van een dijkhuis uit de 17de eeuw. Dit huis werd binnendijs aan de bovenzijde tegen de dijk aan gebouwd. De restanten waren sterk gefragmenteerd.

De bodemopbouw was vergelijkbaar met de andere subvindplaatsen binnen Schellinkhout:

De resten van het huis lagen direct op een laag van relatief schone grijsbruine sterk siltige opgebrachte klei en werden over het algemeen afgedekt door een bruinige sterk siltige klei met oranje en geel baksteenpuin. Deze laag representeert een van de ophogings- en verbredingsfases van de dijk.

Omstandigheden

Op deze locatie heeft een asverschuiving plaatsgevonden waarbij een groot deel van de oude dijk werd vergraven. Eerst werd met een dieplepelkraan met grote happen de grond losgeschept en afgevoerd met dumpers. Hierdoor ontstond een trapvormig talud. Daarna werd de dijk vanaf de bovenzijde met een kraan met verlengde giek weer in de gewenste vorm gegraven. De hieronder beschreven sporen werden bij beide soorten werkzaamheden aangetroffen. Wanneer er resten werden aangetroffen werd aan de machinist gevraagd of hij een klein deel kon overslaan zodat de overblijfselen konden worden gedocumenteerd.

Afbeelding 5.3.34 De ontgravingswerkzaamheden in volle gang. De dumpers rijden over de nieuwe dijk. De dieplepelkraan graaft een groot deel van de oude kern weg.

Fundering

Het eerste dijkhuis werd al eerder tijdens het sleuvenonderzoek van het ADC-Archeoprojecten aangesneden. Tijdens dit onderzoek werden in de ophogingslagen van de dijk (afbeelding 5.3.35) een aantal muren teruggevonden¹¹⁶. Het ging in de eerste plaats om de restanten van de lange voorgevel van een dijkwoning.¹¹⁷ Deze muur bestond uit gele bakstenen (18 x 8 x 5 cm) en bezat aan de dijkzijde een karakteristieke erker met twee stompe hoeken. De muur van de erker was enkelsteens terwijl de fundering waar deze in het westen tegenaan gezet was anderhalf steens bleek. Het leek erop alsof de voorgevel een keer naar voren toe was gezet, aangezien achter de muur op geringe afstand een tweede muur werd teruggevonden.¹¹⁸ Achter

¹¹⁶ Burnier 2012.

¹¹⁷ S3031 en 3057 (ADC-Archeoprojecten)

¹¹⁸ Vergelijk S3057, 3047 en 3079 (ADC-Archeoprojecten)

Afbeelding 5.3.35 Tijdens het sleuvenonderzoek van het ADC werden reeds funderingen van dit dijkhuis aangetroffen. foto: ADC.

deze muur was een vloer van oranje en geel baksteen vergraven.¹¹⁹ Deze vloer lag op een dun vlijlaagje van schelpgruis. Hiernaast werd een waterkelder blootgelegd van gele bakstenen (18 x 8 x 5 cm).¹²⁰ De kelder had een afmeting van 1 bij 1,5 m. De binnenzijde was dichtgesmeerd met een watervaste mortel. Iets ten noorden van de kelder werd een stuk muurwerk met een aansluitend uitbraakspoor gevonden dat mogelijk het restant van een haardfundering was.

De archeologische begeleiding van dit huis leverde nog meer sporen op. Zo werd aan de westzijde de rest van de muur gevonden, die reeds in de sleuf van ADC-Archeoprojecten in het profiel te zien was.¹²¹ Het ging om een anderhalf-steens muur van bijna 6 meter lang met aan de achterzijde nog een restant van een hoek van de zijgevel. De muur was in kruisverband gemetseld. De gebruikte bakstenen waren in tegenstelling tot de muur in de sleuf niet allemaal geel. Het waren rode, gele en oranje bakstenen. Of dit verschil een faseverschil aangeeft is niet duidelijk.¹²² De tien-lagenmaat

van deze muur bedroeg 54 cm. Deze muur was schuin van de dijk af, naar buiten toe gezakt. Na de sloop van het huis werd de dijk opnieuw verstevigd en opgehoogd en de aangebrachte grond heeft tijdens de zetting waarschijnlijk de muur naar achteren gedruwd. Twee meter ten noordwesten van de hoek van de westgevel is een restant van een kleine poer aangetroffen (S103). Deze heeft een bescheiden afmeting van 0,3 x 0,3 m. Van de achtergevel werd niets teruggevonden. Mogelijk heeft deze op ondiepe poeren gestaan.

Onder aan de dijk werden nog een restant van een muur (S382) en wat uitbraaksporen aangetroffen. Het muurwerk was loodrecht op de dijk en de voorgevel van het huis georiënteerd. Het gebruikte baksteen was geel en oranje van kleur en had een formaat van 19-19,5 x 9-9,5 x 4 cm. De onderste baksteenlaag lag direct op het schuine talud en mogelijk werd hier dezelfde baksteen besparende funderingsmethode gebruikt als bij het langhuis (vindplaats 3.1). Net ten noordoosten van deze fundering lag een ondiepe vlek met grof baksteenpuin en veel mortel van deze muur. Ten zuidoosten van dit spoor lag een uitbraakspoor van circa 1 m lang en 0,3 m breed (S384). Het spoor was slechts 6 cm diep. Mogelijk gaat het hier om de restanten van een ondiep gefundeerd zijmuurtje van S382.

Aan de oostzijde van de ADC-proefsleuf werden ook nog enkele resten gevonden die waarschijnlijk met dit huis in verband kunnen worden gebracht. Een van de restanten betrof een muur (S106) die haaks op de dijk lag. Het gaat hier waarschijnlijk om een dichtzetting

119 Mond. mededeling Dhr. M.H. Bartels

120 S3059 (ADC-Archeoprojecten)

121 S104.

122 Zie foto's ADC-Archeoprojecten, hier lijken ook meerdere kleuren te zijn gebruikt.

tussen twee poeren (S407 en S408). De twee poeren waren dubbelsteens. De meest noordelijke (S407) had een afmeting van ca 0,4 x 0,8 m en de zuidelijke 0,4 x 0,4 m. Het muurwerk tussen de twee poeren was anderhalf-steens en opgebouwd – net als de poeren- uit een mix van oranje, rood en geel baksteen met diverse formaten. Waar deze restanten bijhoren is niet duidelijk. Mogelijk vormen ze samen met de poeren uit de ADC sleuf een bijgebouw van huis 1. Hierover volgt later meer. Hoog op de dijk werd op ongeveer twee meter ten noordwesten van S106 een grote bakstenen poer waargenomen. Voordat deze exact kon worden ingemeten, was hij reeds door de kraan vergraven. Het ging waarschijnlijk om een vierkante poer van ongeveer 0,4 x 0,4 m.

Indeling

Het is gezien de geringe hoeveelheid sporen, moeilijk om iets over de constructie en de afzonderlijke vertrekken binnen het dijkhuis te zeggen. Waarschijnlijk ging het om een langgerekt huis met een lange voorzijde en korte zijgevels. Wanneer de waargenomen lengtes uit de ADC-Archeoprojecten sleuf en de begeleiding bij elkaar worden opgeteld wordt een minimale lengte van 22 m verkregen. Het dijkhuis heeft deels met de voorzijde op de dijk gelegen. De achtergevel heeft mogelijk op poeren gestaan. De sporen 382 aan de noordwesten en 106 aan de zuidoostzijde van het huis horen wel bij hetzelfde erf maar niet bij het hoofdgebouw zelf. Mogelijk gaat het gezien de ligging aan de onderzijde van de dijk om uitbouwjes of om losse bijgebouwen. Over de vorm is niets te zeggen. Als we ervanuit gaan dat het begin van S382 direct tegen de achterzijde van het dijkhuis heeft gestaan dan heeft het dijkhuis een breedte van 4,5 m gehad. Hierdoor heeft het huis een totale oppervlakte van m².

Zoals gezegd werd dit huis ook in een van de profielsleuven van ADC-Archeoprojecten aangesneden.¹²³ Het huis werd gekoppeld aan de vierde fase van de dijk. Materiaal dat hiermee geassocieerd werd, kon worden gedateerd tussen het eerste en derde kwart van de 17de eeuw, waarbij de nadruk lag rond het midden van deze eeuw.¹²⁴ De fase van voor de bouw van het huis (fase 3), leverde slechts een fragment van een majolica bord op dat in de eerste helft van de 17de eeuw werd gedateerd.

*Afbeelding 5.3.36 Detailfoto waterkelder
foto: ADC*

Afbeelding 5.3.37 Bij de begeleiding werden o.a. deze twee poeren met een dichtzetting aangetroffen. Waarschijnlijk was dit onderdeel van een uitbouw.

¹²³ Werkput 3, zie Burnier 2012.

¹²⁴ *Ibid.*

Afbeelding 5.3.38 Foto van het sleuvenonderzoek van het ADC. Let op de hoogte en de ligging van de funderingen (aan de rechterbovenzijde) ten opzichte van de dijkophogingen. foto: ADC

Overige sporen

Binnen het huis werd een kuil aangetroffen met veel baksteenpuin.¹²⁵ De kuil was ovaal en had een afmeting van 1,3 x 1,6 m. Waarschijnlijk werd er hier in het verleden een kelder of put weggesloopt. Gezien de ligging zou een kelder meer waarschijnlijk zijn, al is de ronde vorm wel afwijkend.¹²⁶ Buiten de structuur werden twee asdumpen aangetroffen. De eerste (S290) lag ten oosten van de woning. Het ging om een ronde kuil met een diameter van 0,6 m en een diepte van 0,3 m. De vulling bestond uit grijze klei met veel oranje as en een matige hoeveelheid houtskool. Uit de dump waren elf fragmenten rood en wit aardewerk afkomstig en de onderste helft van een geglazuurde steengoed kan. Mogelijk is deze kan ooit gebruikt als aspot. Naast het aardewerk werd ook onverbrand bot verzameld. Het ging om een aantal visfragmenten en een phalanx van een rund. Achter het huis op 3 m van de sloot is een tweede asdump aangetroffen (W119). Het betreft een ronde ondiepe kuil met een diameter van 0,4 m en een vulling van vooral oranje as en houtskool.

Materiële cultuur

In het verlengde van dit spoor werd op 0,6 m afstand een sterk gecorrodeerde ijzeren plaat gevonden. Mogelijk ging het hier om een stuk van een haardplaat, maar dat was niet met zekerheid te achterhalen.

Het aantal vondsten dat ter hoogte van het eerste dijkhuis werd aangetroffen was gering. Tussen het aardewerk bevonden zich een tweetal importstukken. Het gaat om een randfragment van een amfoor.¹²⁷ Deze is afkomstig van een niet nader te definiëren productieplaats van

Afbeelding 5.3.39 Randfragment van een Iberische amfoor.

125 S296.

126 Zie ook dijkhuis 5

127 V91-C01. Dit fragment komt uit een middeleeuws spoor (293) en moet gezien worden als een intrusie.

Afbeelding 5.3.40 Bodemfragment van een Italiaanse plooischotel.

In het midden is de afbeelding van een putto zichtbaar.

Afbeelding 5.3.41 Bronzen penning met op de voorzijde de aankondiging van de geboorte van Christus. Op de keerzijde staat mogelijk de heilige Dominicus. Datering: onbekend.

bovenzijde is een duif zichtbaar in een baan van licht, die neer zal dalen op de borst of het oor van Maria. De duif staat symbool voor het woord van Christus. De neerdaling is de conceptie. Op de keerzijde van de penning is waarschijnlijk de heilige Dominicus afgebeeld. Het boek dat hij leest staat symbool voor het leren en bestuderen. Aan de rechterzijde staan de letters C.S.P, die mogelijk staan voor Crux Sancti Patri. De datering van deze penning is onduidelijk.

het Iberisch schiereiland. Een tweede importstuk is een bodemfragment van een plooischotel van faience.¹²⁸ Op de spiegel staat een polychrome versiering van een putto afgebeeld, waarschijnlijk geflankeerd door wat planten. De plooischotel is afkomstig uit Italië, maar de specifieke productieplaats is onbekend.

Tussen de metaalvondsten werd een bronzen penning met een bijbelse afbeelding gevonden.¹²⁹ Op de voorzijde staat de aankondiging van de geboorte van Christus (Annuntiationis Domini) overgebracht door de aartsengel Gabriël aan Maria (Lucas 1:26-35). Hier krijgt Maria te horen dat zij zwanger is en de Zoon van God zal baren. Aan de linkerkant zit Gabriël, geknielt met drie witte lelies in de hand. De lelies staan symbool voor de maagdelijkheid van Maria. Maria die aan tafel de bijbel zat te lezen knielt ook neer voor de aartsengel. Aan de

128 V18-C01.
129 V17-M01.

vindplaats 3.3: dijkhuis 2

subnr.:	3.3
gemeente:	Drechterland
plaats:	Schellinkhout
project nr.:	325
kaartblad:	19F
centrumcoördinaten:	136.861/516.443
waarnemingsnummers:	103, 112, 117
datering:	17

Ligging en bodemopbouw

Op circa 125 m ten zuidoosten van de kruising tussen de Westermeeweg en de Zuiderdijk en op een afstand 22 m vanaf de zuidoosthoek van dijkhuis 1 (vindplaats 3.2) werden de restanten aangetroffen van een tweede huis uit de 17de eeuw. Dit huis werd binnendijs aan de teen van de dijk gebouwd.¹³⁰ De resten waren sterk gefragmenteerd.

De bodemopbouw was vergelijkbaar met de andere subvindplaatsen binnen Schellinkhout: De resten van het huis lagen direct op een laag van relatief schone grijsbruine sterk siltige opgebrachte klei en werden over het algemeen afgedekt door een bruinige sterk siltige klei met oranje en geel baksteenpuin. Deze laag representeert een van de ophogings- en verbredingsfases van de dijk.

Omstandigheden

Deze vindplaats werd onder dezelfde omstandigheden als vindplaats 3.2 en 3.4 en 3.5 onderzocht. Eerst werd met een dieplepelkraan met grote happen de grond losgeschept en afgevoerd met dumpers. Hierdoor ontstond een trapvormig talud. Daarna werd de dijk vanaf de bovenzijde met een kraan met verlengde giek weer in de juiste vorm gegraven. De hieronder beschreven sporen werden bij beide soorten werkzaamheden aangetroffen. Wanneer er resten werden aangetroffen werd aan de machinist gevraagd of hij een klein deel kon overslaan zodat de overblijfselen zo zorgvuldig als mogelijk konden worden gedocumenteerd.

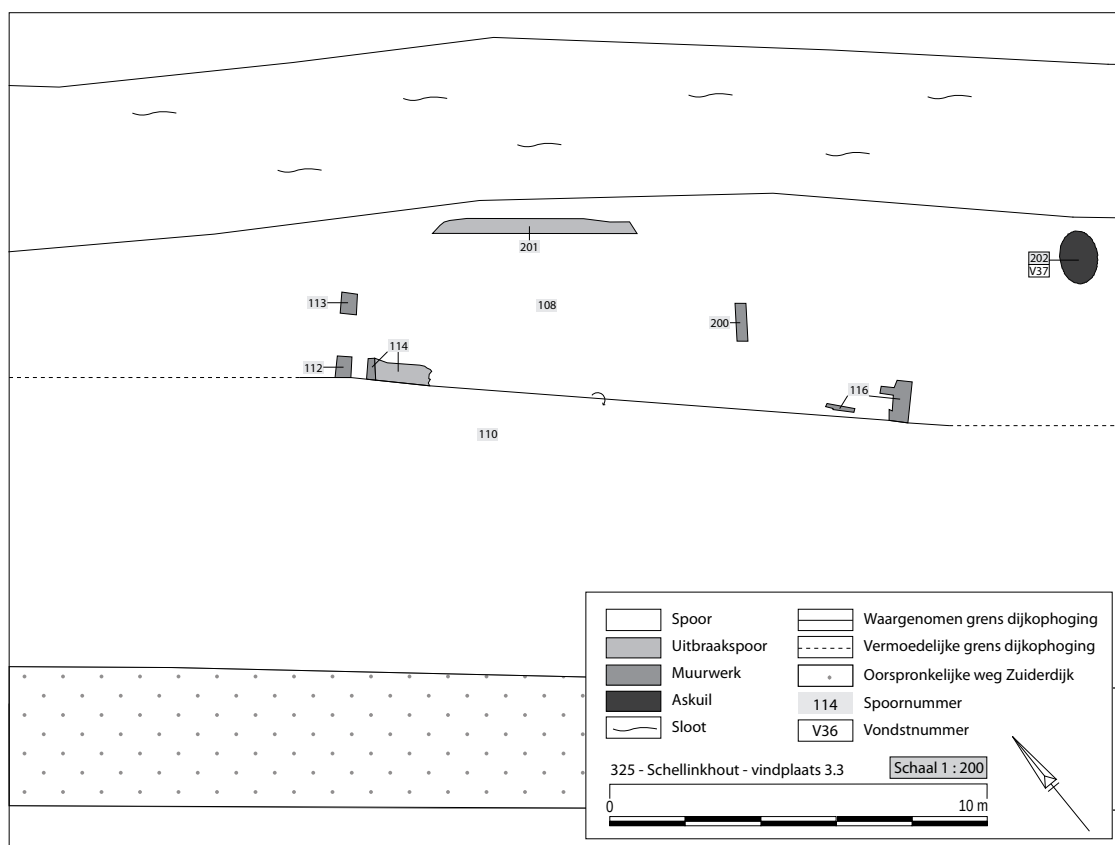
Afbeelding 5.3.42 Overzicht van een deel van de aangetroffen sporen op vindplaats 3.3. De lichte baan aan de achterzijde is waarschijnlijk een uitbraakspoor. Haaks daarop ligt aan de linkerzijde een restant van een ondiep gefundeerde muur.

130 Of de aangetroffen resten betrekking hebben op een lager gelegen aanbouw van een dijkhuis, of dat het hier om een huis gaat dat echt aan de teen van de dijk ligt, is niet helemaal duidelijk. Er zijn geen directe aanwijzingen, in tegenstelling tot bij vindplaats 3.2, dat er hier bovenop de dijk eveneens een structuur gestaan heeft. Hierdoor wordt er vooralsnog vanuit gegaan dat de aangetroffen resten bij een huis horen die onder aan de dijk stond.

Fundering

In de het westelijke deel werden twee poeren teruggevonden van oranje en geel hergebruikt baksteen.¹³¹ De afstand tussen de poeren bedroeg 1,7 m. De afmeting van de poeren (S112 en S113) is 0,5 x 0,5 m. De diepte werd niet geadmistreerd. Op 0,7 m ten oosten van de zuidelijke poer werd een restant van een muur gevonden. Het ging hier om een uitbraaksleuf (S114) met nog een paar bakstenen in verband. Het was niet te achterhalen tot hoever deze muur oorspronkelijk doorliep. Mogelijk sloot deze ooit aan met S116. Dit spoor werd in de eerste instantie geïnterpreteerd als een vloerniveau, maar dit moest worden herzien. Het is waarschijnlijker dat dit de onderste laag bakstenen van een muurfundering is geweest.

Aan de noordzijde werd de plattegrond begrensd door een langgerekt spoor (S201) van sterk zandige klei. Dit spoor had een lengte van 5,4 m en was maximaal 4 cm diep. Mogelijk was dit een restant van een vlijlaag die onder een gesloopte fundering lag. Een andere mogelijkheid is dat het een restant is van een vlijlaag van een vloer.¹³² De rest van de vlijlaag zou dan bij de graafwerkzaamheden kunnen zijn weggetrokken. Op ongeveer 3 m ten oosten van dit spoor werden haaks op de dijk nog twee lagen van een muur aangetroffen (S200). De resten waren schaars maar het lijkt erop alsof er meerdere fases zijn te herleiden. De noordwestzijde bestond uit een enkelsteens muurwerk van oranje baksteen met een afmeting van 19 x 8,5-9 x 4,5 cm. Hier stond aan de zuidoost-zijde koud tegen aan, een enkelsteens muur van hergebruikt oranje en geel baksteen. De afmeting van het baksteen was hetzelfde.

Afbeelding 5.3.43 Overzicht van de aangetroffen sporen op vindplaats 3.3.

131 18,5 x 8,5 x 5,5 cm

132 Zie ook vindplaats 3.4: dijkhuis 3.

Indeling

Dijkhuis 2 had een afmeting van 5 x 15 m en een oppervlakte van 75 m². Mogelijk was het hierboven beschreven muurwerk (S200) een restant van een haard. Gezien de ligging in het midden tussen de zijgevels en op een derde van de totale lengte is dat aannemelijk. Een andere optie is dat het om een tussenmuur ging. Door het muurwerk werd het huis in ieder geval opgedeeld in twee vertrekken. Het zuidelijke vertrek had een afmeting van 4 x 5 m, met een oppervlakte van 20 m². Het noordelijke vertrek had een afmeting van 11 x 5 m met een oppervlakte van 55 m².

Overige sporen

Op ongeveer 8,5 m ten oosten van Dijkhuis 2 lag tegen de slootkant aan een asdump (S202). De dump had een afmeting van 0,5 x 0,7 m en was slechts 3 cm diep. Waarschijnlijk is het spoor oorspronkelijk dieper geweest. De vulling van het spoor bestond uit grijze klei met veel oranje as en een matige hoeveelheid houtskool. Uit de vulling kwamen enkele fragmenten rood en wit aardewerk die niet nader te dateren waren dan tweede helft 16de- eerste helft 17de eeuw, en een steel van een tabakspijp. Opvallend is dat de ligging ten opzichte van, en de afstand tot het huis overeenkomsten vertoont met de asdump S290 en de ligging ten opzichte van dijkhuis 1.

vindplaats 3.4: dijkhuis 3

subnr.:	3.4
gemeente:	Drechterland
plaats:	Schellinkhout
project nr.:	325
kaartblad:	19F
centrumcoördinaten:	136.884/516.421
waarnemingsnummers:	104
datering:	17

Ligging en bodemopbouw

Op circa 160 m ten zuidoosten van de kruising tussen de Westermeeweg en de Zuiderdijk en op een afstand 23 m vanaf de zuidoosthoek van dijkhuis 2 (vindplaats 3.3) werden de restanten aangetroffen van een vierde huis uit de 17de eeuw. Dit huis werd binnendijs aan de teen van de dijk gebouwd.¹³³ De resten waren in tegenstelling tot de andere vindplaats redelijk intact. De bodemopbouw was vergelijkbaar met die onder de andere huisplaatsen binnen Schellinkhout: De resten van het huis lagen direct op een laag van relatief schone grijsbruine sterk siltige opgebrachte klei en werden over het algemeen afgedekt door een bruinige sterk siltige klei met oranje en geel baksteenpuin. Deze laag representeert een van de ophogings- en verbredingsfases van de dijk.

Omstandigheden

Deze vindplaats werd onder dezelfde omstandigheden als vindplaats 3.2, 3.3 en 3.5 onderzocht. Eerst werd met een dieplepelkraan met grote happen de grond losgeschept en afgevoerd met dumpers. Hierdoor ontstond een trapvormig talud. Daarna werd de dijk vanaf de bovenzijde met een kraan met verlengde giek weer in de juiste vorm gegraven. De hieronder beschreven sporen werden bij beide soorten werkzaamheden aangetroffen. Wanneer er resten werden aangetroffen

¹³³ Hier geldt hetzelfde als bij vindplaats 3.3. Het is niet zeker of de aangetroffen resten betrekking hebben op een lager gelegen aanbouw van een dijkhuis, of dat het hier om een huis gaat dat echt aan de teen van de dijk ligt. Ook hier zijn geen directe aanwijzingen dat er hier bovenop de dijk een structuur gestaan heeft. Hierdoor wordt er vooralsnog vanuit gegaan dat de aangetroffen resten bij een huis horen die onder aan de dijk stond.

werd aan de machinist gevraagd of hij een klein deel kon overslaan zodat de overblijfselen konden worden gedocumenteerd.

Haard en fundering

In het oosten werd het vertrek door een haardfundering (S207) en een binnenmuur begrensd. De haardfundering was zwaarder gefundeerd dan de dragende muren. De haard had een dubbelsteens fundering, opgebouwd uit oranje rode bakstenen met een afmeting van 18-19,5 x

8,5-9 x 4-4,5 cm. Als specie was schelpkalkmortel gebruikt. Van de fundering waren vier lagen teruggevonden. Zowel ten westen als ten oosten van de haardfundering werd een stookplaats aangetroffen. De westelijke haardplaats was opgebouwd uit opgestapelde rode ongeglazuurde plavuizen van 11 x 11 x 2 cm en enkele bakstenen. De exacte vorm was niet meer te achterhalen. Tussen de plavuizen werd een dunne laag aangetroffen van donkergrijs kleiig zand (S208) met een matige hoeveelheid houtskool een spoor baksteenpuin en twee pijpenkoppen en

Afbeelding 5.3.45 Naast een van de haarden werd een ingegraven grape gevonden. In deze aspot werd het as uit de haard verzameld.

Afbeelding 5.3.44 Werk in uitvoering. Onder de jongere ophogingslagen van de dijk komen de plavuizen vloerdelen tevoorschijn van vindplaats 3.3.

vier -stelen. De Goudse pijpenkoppen waren trechtervormig, en konden worden gedateerd in de eerste kwart van de 18de eeuw.¹³⁴ Net ten zuiden van de haard bij de zuidwesthoek van de haardfundering werd een groot deel van een pot teruggevonden, het restant van een aspot. Hierin werd het as van de haard verzameld. De pot is een hergebruikte grape van rood aardewerk (afbeelding 5.3.45). De vulling uit de pot werd volledig gezeefd over een 1 mm zeef.¹³⁵ Ze bestond vooral uit zand, as en houtskool. In de vulling werd nog twee pijpenkoppen aangetroffen (een dubbelconische en een trechtervormige) een tweetal getrokken koperen spelden en wat verbrand botmateriaal.¹³⁶ Hiernaast kwam een bijna compleet vogelfluitje van witbakkend aardewerk uit de vulling.¹³⁷ (afbeelding 5.3.47) De haardplaats aan de oostzijde van de haardfundering was iets anders van opbouw.

¹³⁴ Van Oostveen 2012, dit rapport.

¹³⁵ De Sitter – Homans 2012, dit rapport. (Bijlage 1)

¹³⁶ Van Oostveen 2012, dit rapport.

¹³⁷ Zie Kleij 2007, 63.

Afbeelding 5.3.46 Detailfoto van de haardfundering met de westelijke haardplaats. Aan de rechterzijde steekt de grape uit het vlak. De troffel wijst richting het noorden.

Hier werd in de vloer een rechthoekig gat gegraven waarvan de randen en de bodem waren bekleed met hergebruikt baksteen en plavuizen (afbeelding 5.3.46). De vloer binnen dit vertrek was vrijwel volledig uitgebroken. Alleen het

westelijke deel was nog redelijk intact. De vloer (S210) was hier opgebouwd uit gemengde halve en hele hergebruikte bakstenen van verschillend formaat. In de zuidwesthoek van dit vertrek werden ongeglazuurde plavuizen (11 x 11 x 2 cm) afgewisseld met groen geglazuurde (13 x 13 x 1,5 cm). Dit vloerdeel lag op een dunne vlijlaag van schelpgruis. De zuidzijde van dit vertrek en mogelijk het gehele gebouw werd begrensd door een licht gefundeerde muur (S211). Er waren maar twee lagen bewaard. De dikte van de muur is waarschijnlijk enkelsteens geweest. Op ongeveer een derde van de uiterste oosthoek leek de fundering hier enigszins te zijn verzakt. Dit gebeurde hoogstwaarschijnlijk onder invloed van een paal die de dakconstructie heeft gedragen.¹³⁸ De exacte afmeting van het vertrek is niet met zekerheid te achterhalen. Mogelijk lag het oostelijke uiteinde bij de grens in het vlak tussen relatief schone zandige klei (S218) en de zandige klei met mortelresten en baksteenpuin.

Ten zuiden van de vloeren en de muur werd een rij met poeren blootgelegd. Het betrof een paar kleine poeren (S213 en S214) opgebouwd uit gemengd geel en oranje-rood baksteen. De afmeting van de poeren is ca. 20 x 18 cm. In de hoek werd nog mogelijk een restant van een hoek van een muur gevonden. Mogelijk waren deze poeren en het muurwerk de enige schamele restanten van de noordzijde van het oorspronkelijke dijkhuis hier. Meer naar het noordwesten toe werd de onderzijde van een relatief grote poer aangetroffen van gemengde baksteen. De afmeting van 56 x 64 cm was afwijkend. Het is niet zeker waar deze constructie deel van uitmaakte.

Vloeren

Het noordwestelijk deel bezat een vloer van hergebruikte plavuizen (S203). Het merendeel bestond uit oranje ongeglazuurde plavuizen met een afmeting van 23 x 23 x 2,5 cm. Langs het zuiden was een enkele rand kleinere (13 x 11 x 2,5 cm) bijgekapte rode, ongeglazuurde plavuizen gelegd. Wanneer we er vanuit gaan dat de muur (S211) aan deze zijde doorliep dan heeft deze rij tegen de muur aangelegd. Van deze muur werd hier overigens niets teruggevonden, ook geen uitbraaksleuf. Het uiterste noordwesten van de vloer was opgebouwd uit verschillende

Afbeelding 5.3.47 Uit de vulling van de aspot kwam onder ander dit aardewerken vogelfluitje.

¹³⁸ Zie het onderdeel *deelconclusies* van dit hoofdstuk.

Afbeelding 5.3.48 Aan de andere zijde van de haardfundering werd een tweede haardplaats aangetroffen. Deze was opgebouwd uit plavuizen en hergebruikt baksteen

materialen. Naast oranje (21 x 10 x 4 cm) en gele (20,5 x 8,5 x 4 cm) bakstenen zijn hier en daar dikke en soms bijgehakte plavuizen met een afmeting van 24 x 24 x 4,5 cm gebruikt. Enkele plavuizen aan de westzijde waren ter plaatse verbrand. Aan de slootkant was de vloer op twee plaatsen behoorlijk verzakt. Het leek erop alsof er een dragende paal stond, die nadat deze verzakte een klein stuk naar het westen werd verplaatst. Onder de plavuizen werd een vlijlaag aangetroffen van kleiig zand met mortelresten.

Indeling

Strak tegen de sloot aan werden de restanten van een aantal vloeren en ondiepe funderingen gevonden. Als we er vanuit gaan dat de loop van de sloot hier in de laatste twee eeuwen bijna niet veranderd is, heeft dit deel van het huis vlak tegen de sloot aangelegen. Hoe het gebouw er precies heeft uitgezien is onbekend. De aangetroffen resten hoorden waarschijnlijk bij een uitbouw van het oorspronkelijke dijkhuis. Het huis zelf lag waarschijnlijk hoger op de dijk. Hier zijn echter nauwelijks sporen van teruggevonden.

Aan de westzijde van de haardfundering maakte de losse vloerdelen bij elkaar een vertrek van ca. 3,8 bij 3,9 m. Als we er vanuit mogen gaan dat het einde van de muur (S211) echt de hoek van de structuur is geweest, dan heeft het vertrek aan de oostzijde van de haard een afmeting van 3,8 bij 4,8 m. De totale uitbouw had dan een grootte van 3,8 bij 8,7 m en een oppervlakte van ongeveer 33 m².

Materiële cultuur

In vergelijking met de andere dijkhuizen werd bij het onderzoek van Dijkhuis 3 relatief veel vondstmateriaal aangetroffen.

Tussen het aardewerk zaten enkele geïmporteerde stukken. Het eerste fragment is een randfragment van een kom van Weser-aardewerk.¹³⁹ Het fragment kan worden gedateerd

139 V32-C01.

Afbeelding 5.3.49 Een randfragment van een kom van Weser aardewerk werd onder een van de plavuizen vloeren gevonden. Datering: 1580-1640

in de periode 1580-1640 en werd onder een van de plavuizen vloeren gevonden.¹⁴⁰ Een tweede stuk Weser-aardewerk werd in een afbraaklaag bovenop een van de plavuizen vloeren aangetroffen.¹⁴¹ Het betreft een bodemfragment van bord met een karakteristieke versiering op de spiegel van bruin en groene bibbers. Voor dit fragment geldt een zelfde datering. Uit Italië komen drie fragmenten. Het eerste is een stuk van een blauwe Ligurische kom.¹⁴² Het heeft een monochrome versiering met een blauw fond. Op de

Afbeelding 5.3.50 Overzicht van de sporen op vindplaats 3.4. Let op de verzakte fundering aan de onderzijde.

vlag zijn concentrische cirkels aangebracht, op de spiegel het hoofd van een putto. Op de vlag aan de achterzijde staan kruisende bogen. Ligurisch blauw aardewerk kan rond 1600 worden gedateerd. Een tweede stuk betreft een randfragment van een majolica bord.¹⁴³ Op de spiegel is een polychrome versiering van concentrische cirkels aangebracht. Dit bord werd gemaakt in Montelupo. Het derde stuk is een wandfragment van een redelijk zeldzame vaas.¹⁴⁴ De vaas had oorspronkelijk een smalle hals en rijk geornamenteerde oren.¹⁴⁵ (voorbeeld) De productieplaats binnen Italië is niet bekend.

Uit Frankrijk is slechts één fragment afkomstig.¹⁴⁶ Het gaat om een bodem met standvoet van een faience plooischtel. Op de spiegel staat een polychrome

Afbeelding 5.3.51. Uit een afbraakspoor bovenop een van de vloeren was een tweede fragment van Weser aardewerk afkomstig. Datering: 1580-1640

140 Onder vloer S117.

141 Boven op S203.

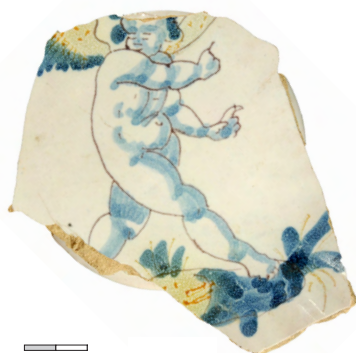
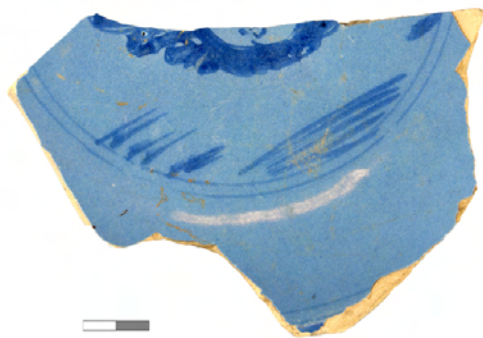
142 V39-C01.

143 V52-C01.

144 V51-C01.

145 Vergelijk Jaspers 2007a, cat.nr. 155.

146 V58-C01.

Afbeelding 5.3.52 Enkele importstukken: de bovenste twee komen uit Italië, waarbij de bovenste een bord van Ligurisch blauw aardewerk is en de middelste een polychroom versierde kom uit Montelupo. Het onderste fragment is een bodem van een kom van een faience plooischtel uit Frankrijk.

versiering van een half weggedraaide putto op een grondje. Deze plooischtel is niet met volle zekerheid aan een productiecentrum toe te wijzen.

Metaal

Drie munten die werden gevonden zijn vooral noemenswaardig vanwege hun context. De eerste munt (niet afgebeeld) is een oord uit 1612.¹⁴⁷ De muntheer was Ferdinand van Beieren (1612-1650). Deze munt lag onder een vloer en geeft een post-quem datering voor de aanleg van de vloer en mogelijk voor de bouw van het huis.¹⁴⁸ De twee andere munten werden aangetroffen in een puinlaag die geassocieerd kan worden met de afbraak van een vloer en mogelijk met de afbraak van het hele huis.¹⁴⁹ De eerste van de twee is een koperen duit uit 1684.¹⁵⁰ Op de voorzijde is het gekroonde wapenschild van de Groninger Ommelanden zichtbaar, op de achterzijde in twee regels de letters GRON. ET. OML (Groningen en Ommelanden) en het jaartal 1684. De tweede duit is een Gelderse en eveneens van koper.¹⁵¹ Op de voorzijde staat het gekroonde wapen met de leeuwen van Gelre en Gulik, op de achterzijde een tulpkrans met daarin de tekst .D. GEL RIÆ in drie regels met daaronder het jaartal 1678. De letters staan voor: ducatus Gelriæ, en verwijzen naar het hertogdom Gelderland. Het aantreffen van deze munten is op zich niet zo bijzonder, de context is dat wel. De munten geven namelijk een post-quem datering van de afbraak van de vloer en mogelijk het hele huis, na 1684. Er zijn aanwijzingen dat meerdere dijkhuizen in de late 17de eeuw of de vroege 18de eeuw zijn gesloopt. Hier wordt later dieper op ingegaan.

Twee andere metaalvondsten die onder de plavuizenvloer werden gevonden en mogelijk met de bouw van het huis kunnen worden geassocieerd zijn een gesp en een lakenlood.¹⁵² De gesp is een afkomstig van de sluiting van een leren schoen. De vorm is rechthoekig met afgeronde hoeken. De boven- en onderzijde van de beugel zijn versierd en licht naar binnen gebogen. De tussenstijl ontbreekt en was oorspronkelijk secundair aangebracht. In Bourtange zijn vergelijkbare gespen gevonden.¹⁵³ Volgens de auteurs komen

147 V46-M01.

148 De munt werd aangetroffen onder plavuizenvloer S203.

149 S216.

150 V56-M01.

151 V56-M02.

152 Gesp: V44-M01, lakenlood: V46-M02.

153 Hasselt, Lenting & Van Westing 1993, vergelijk afbeelding 53, 54 en 55.

Afbeelding 5.3.53 Twee 17de eeuwse duiten. De munten komen uit een puinlaag die is ontstaan bij de afbraak van een van de vloeren en geven mogelijk een post-quem datering van de afbraak van het gehele huis.

onderdeel van een steekpasser.¹⁵⁶ Alleen het scharnierdeel was nog aanwezig, de armen ontbraken. Een steekpasser werd gebruikt in de landmeetkunde, maar ook als navigatiemiddel op zee. Op veel historische kaarten is de passer aanwezig. Op sommige passers staan aan de bovenzijde de initialen van de eigenaar. Deze passer bezat echter geen initialen.

Een laatste curieuze vondst wordt gevormd door een stuk speelgoed.¹⁵⁷ Tijdens de aanleg van het vlak rondom het huis werd een plat stuk doorboord leisteek gevonden. Op de ene zijde was een patroon van loodrecht kruisende lijnen ingekrast. Zowel horizontaal als verticaal werden twee lijnen binnen een vierkant gekrast, waardoor negen vakken ontstonden. Op de achterzijde was eerst een verdeling van zes bij vier vakken gemaakt, later werden daarboven nog twee rijen met vakken bijgekrast. Waarschijnlijk werd het door een kind zelf gemaakt van een stuk van een daklei. Mogelijk was het stuk afkomstig van het dak van de kerk, dat hemelsbreed op nog geen 150 m afstand lag. Er zijn in ieder geval geen aanwijzingen dat de dijkhuizen

dergelijke gespen waarbij een losse stift in de doorboorde beugel wordt vastgezet, vrij algemeen voor vanaf het einde van de 17de eeuw.¹⁵⁴ Door Whitehead worden deze gespen globaal gedateerd in de tweede helft van de 17de en de eerste helft van de 18de eeuw.¹⁵⁵

Een lakenlood werd aan een rol wollen laken bevestigd als een soort kwaliteitswaarborg. Hiernaast bevatte het teken vaak informatie over wie het had gemaakt en waar het vandaan kwam. Met behulp van een zegeltang of pers werd het relatief zachte lood ingedrukt. Op de matrijs aan de binnenzijde van de pers stond in het negatief de betreffende informatie gedrukt. Het bij dijkhuis 3 aangetroffen lakenlood is aan de achterzijde onversierd. Op de voorzijde is een soort huiskerk met de initialen S en F aanwezig. Waar dit lood vandaan kwam en wie de maker van het laken was, kon niet worden achterhaald. Het lood is ergens in de 17de eeuw, waarschijnlijk tijdens de bouw van het huis in de grond terecht gekomen.

Een in het oog springende vondst is een

Afbeelding 5.3.54 Een textiel- of lakenlood. De achterzijde was onversierd, maar op de voorzijde stond naast een huiskerk de initialen van waarschijnlijk de fabrikant. S F

154 Ibid., 412.

155 Whitehead 1996, afb. 610 en 619.

156 V53-M01.

157 V42-S01.

Afbeelding 5.3.55 Een stuk lei dat waarschijnlijk als spelbord is hergebruikt

leien daken bezaten. Door het aanwezige gat kan gedacht worden aan het gebruik van de steen als snorrebot.¹⁵⁸ Mogelijk was het stuk lei multi-functioneel en kon ze ook worden gebruikt voor het spelen van boter-kaas en eieren of aanverwante spellen. In Rotterdam is bij de aanleg van de metro een stuk leisteen gevonden met een vergelijkbaar vakkenpatroon. Ook hiervan vermoed men dat het speelgoed is, maar het exacte gebruik is niet bekend.¹⁵⁹

Afbeelding 5.3.56 Nog twee metaalvondsten van vindplaats 3.6. Links het scharnier van een steekpasser, gebruikt bij het landmeten of tijdens het navigeren op zee en rechts een gesp van een schoen. Deze laatste heeft een datering van 1650-1750

vindplaats 3.5: dijkhuis 4

subnr.:	3.5
gemeente:	Drechterland
plaats:	Schellinkhout
project nr.:	325
kaartblad:	19F
centrumcoördinaten:	136.896/516.401
waarnemingsnummers:	107
datering:	17

Ligging en bodemopbouw

Op circa 140 m ten noordwesten van de kruising tussen De Laan (langs de Martinuskerk) en de Zuiderdijk en op een afstand van 6 m vanaf de zuidoosthoek van dijkhuis 3 (vindplaats 3.4) werden de restanten aangetroffen van een vijfde huis uit de 17de eeuw. Dit huis werd binnendijs op de dijk gebouwd.¹⁶⁰ De resten waren tamelijk schaars maar leverde wel

¹⁵⁸ Zie Willemsen 2003, 112 en *materiële cultuur* bij vindplaats 3.1.

¹⁵⁹ Voor een afbeelding zie: <http://collectie.museumrotterdam.nl/objecten/11516-394>.

¹⁶⁰ Hier geldt hetzelfde als bij vindplaats 3.3. Het is niet zeker of de aangetroffen resten betrekking hebben op een lager gelegen aanbouw van een dijkhuis, of dat het hier om een huis gaat dat echt aan de teen van de dijk ligt. Ook hier zijn geen directe aanwijzingen dat er hier bovenop de dijk een structuur gestaan heeft. Hierdoor wordt er vooralsnog vanuit gegaan dat de aangetroffen resten bij een huis horen die onder aan de dijk stond.

interessante informatie op met betrekking tot de datering van de afbraakfase van de bebouwing langs de dijk.

De bodemopbouw was vergelijkbaar met de andere subvindplaatsen binnen Schellinkhout: De resten van het huis lagen direct op een laag van relatief schone grijsbruine sterk siltige opgebrachte klei en werden over het algemeen afgedekt door een bruinige sterk siltige klei met oranje en geel baksteenpuin. Deze laag representeert een van de ophogings- en verbredingsfases van de dijk.

Omstandigheden

Deze vindplaats werd onder dezelfde omstandigheden als vindplaats 3.2 t/m 3.4 onderzocht. Eerst werd met een dieplepelkraan met grote happen de grond losgeschept en afgevoerd met dumpers. Hierdoor ontstond een trapvormig talud. Daarna werd de dijk vanaf de bovenzijde met een kraan met verlengde giek weer in de juiste vorm gegraven. De hieronder beschreven sporen werden vooral bij de eerstgenoemde werkzaamheden aangetroffen. Wanneer er resten werden aangetroffen werd aan de machinist gevraagd of hij een klein deel kon overslaan, totdat de overblijfselen waren gedocumenteerd.

Fundering

Op de top van de dijk, net aan de landzijde, werd een rij poeren parallel aan de dijk aangetroffen.¹⁶¹ De afmeting van de meest noordelijke kon niet worden gedocumenteerd. Vier meter zuidelijker werd een dubbele poer gevonden.¹⁶² Deze had een afmeting van 0,6 x 1,1 m. De top van deze poer lag op een hoogte van 0,96 m +NAP. Iets buiten deze lijn, op een afstand van negen meter naar het zuiden lag een derde poer.¹⁶³ Deze had een afmeting van 0,4 x 0,4 m en was opgebouwd uit orangerode bakstenen met een afmeting van 17,5-18 x 8,5 x 3,5-4,5 cm. Tussen de stenen zat een zachte kalkmortel. Er waren vier lagen bewaard gebleven en de top van de poer lag op een diepte van 1,1 m +NAP. Op 4,2 m naar het zuidoosten lag de vierde en laatste poer. Deze was met dezelfde bakstenen opgebouwd en had een vergelijkbare afmeting. Van deze poer waren nog zes lagen bewaard gebleven met een zeslagen-maat van 26 cm. De top had een afmeting van 0,2 x 0,2 m. De poer werd in 3 versnijdingen opgebouwd. De afstanden tussen de centra van de poeren bedroeg respectievelijk 4,1; 8,9 en 4,3 m. Mogelijk stond er oorspronkelijk nog een poer tussen de dubbele en S397. Hierdoor zou de onderlinge afstand redelijk constant zijn, en variëren tussen 4,1 en 4,4 m.

Afbeelding 5.3.57 Tijdens het afgraven van de dijk kwamen in het trapvormig talud dat was ontstaan door de afgraving kwamen de resten van vijfde huis uit de 17de eeuw tevoorschijn. Hier het restant van een van de bakstenen poeren.

161 S221.

162 S297.

163 S397.

Afbeelding 5.3.58 Een foto van de achtergevel in het zuidoosten. Aan de linkerkant van het muurwerk is de insteek zichtbaar. Rechts ligt, tegen de muur aan onder een laag afbraakpuin, het restant van een bakstenen vloer.

Vanaf de laatste poer, op 2,5 m naar het zuidoosten toe, lag een muur van de achtergevel.¹⁶⁴ De muur was enkelsteens en opgebouwd uit orangerode bakstenen met dezelfde afmetingen als de poeren. Van de muur waren nog acht lagen bewaard gebleven. De achtlagen-maat bedroeg 36 cm.

Indeling

Waarschijnlijk vormen de poeren het restant van de westelijke lange gevel. De afstand tussen de meest noordelijke poer en de achtergevel bedroeg 21 m. Van de oostelijke gevel werd niets teruggevonden. De breedte zal, gezien de afmetingen van de andere huizen, tussen de vier en vijf meter hebben gelegen. Het totale oppervlakte lag tussen de 84 en 105 m². Mogelijk vormde de dubbele poer (S297) een scheiding tussen twee vertrekken of tussen het huis en een aanbouw in het verlengde van het huis. Het oppervlakte van dit mogelijke vertrek lag tussen de 18 en 23 m².

Overige sporen

Tegen de achtergevel aan werd aan de binnenzijde nog een klein restant van een bakstenen vloer teruggevonden.¹⁶⁵ Deze bestond uit oranje en gele bakstenen, met dezelfde afmetingen als de bakstenen uit de muur, die op de platte kant waren neergelegd. De vloer zat ter hoogte van de derde laag baksteen van de fundering van de achtergevel.

Direct op deze vloer lag een 0,2 m dikke laag die bestond uit grijze klei met veel grof baksteenpuin en een matige hoeveelheid mortelresten.¹⁶⁶ Deze laag begon bij de achtergevel en liep door tot aan de voorste poer. Deze laag ontstond toen het huis werd afgebroken.

Afbeelding 5.3.59 Binnen het huis werd een opmerkelijk spoor teruggevonden. Een ingegraven halfsteens muurwerk met aan de zuidoostzijde een rechte kant en aan de andere zijde een halfronde kant.

164 S398.
165 Vloer is S404.
166 S225.

Afbeelding 5.3.60 (boven) Aan de binnenzijde werd net boven de de onderkant een extra rand bakstenen gevonden. Mogelijk was dit het restant van een vloer binnen het spoor.

Afbeelding 5.3.61 (links) Binnen de vulling bevonden zich enkele vondstrijke lagen.

Op ongeveer halverwege het huis op 10 m afstand vanaf de achtergevel, lag een opmerkelijk spoor. Binnen een ingraving van 2,6 m lang lag een restant van een halfsteens muurwerk.¹⁶⁷ De muur

was opgebouwd uit hetzelfde orangerode baksteen dat in de achtergevel en de poeren werd gebruikt. Het muurwerk was aan de noordzijde bewaard gebleven, aan de westzijde was hij vrijwel geheel weggebroken. Er konden maximaal 9 lagen worden geteld, met een 9-lagenmaat van 43 cm. De bakstenen waren op de platte kant op een halfsteens wijze verspringend gestapeld. Als specie was een zachte kalkmortel gebruikt. Aan de binnenzijde werd, ter hoogte van de derde rij bakstenen van onder, een extra laag bakstenen waargenomen. Deze laag lag koud tegen het halfsteens muurwerk aan en was mogelijk het restant van een bakstenen vloer. Hoewel grof afbraakpuin in dit deel van de vulling ontbrak, werd wel een decimeter dikke kleilaag met veel mortelresten een spoor aan baksteen ter hoogte van de baksteenlaag aangetroffen. Onder deze laag lag een 5-10 cm dikke laag van schoon wit zand. Deze laag was mogelijk de vlijlaag waarop de vloer had gelegen.

Nadat de vloer werd uitgebroken, is het spoor gebruikt als afvaldump. Het merendeel van de vondsten bevond zich in een zeer compacte, sterk humeuze laag van donkerbruine uiterst siltige klei.¹⁶⁸ In het veld werd deze laag geïnterpreteerd als het restant van een beerlaag. Uit het botanisch onderzoek van twee grondmonsters uit deze laag is gebleken dat bijvoorbeeld kersenpitten en andere zaden die karakteristiek zijn voor beervullingen ontbraken.¹⁶⁹ Toch is het waarschijnlijk dat het een beerlaag was. Door de ligging hoog boven de grondwaterspiegel klonk de laag sterk in en verging een groot deel van het organische materiaal.¹⁷⁰

Boven deze beer- en afvallaag bevond zich een 0,4 m dikke laag van grijze klei en wat baksteenspikkels. Nadat het spoor buiten gebruik raakte als afvaldump werd een groot deel van de bakstenen muur verwijderd. Dit gebeurde nadat de humeuze laag al enigszins was verhard en ingeklonken, anders zou de zachte vulling in de uitbraaksporen zijn gelopen. Binnen de laag bevonden zich enkele millimeter-dikke laagjes van de bruine humeuze vulling, waarschijnlijk

167 S224.

168 S224, laag 12.

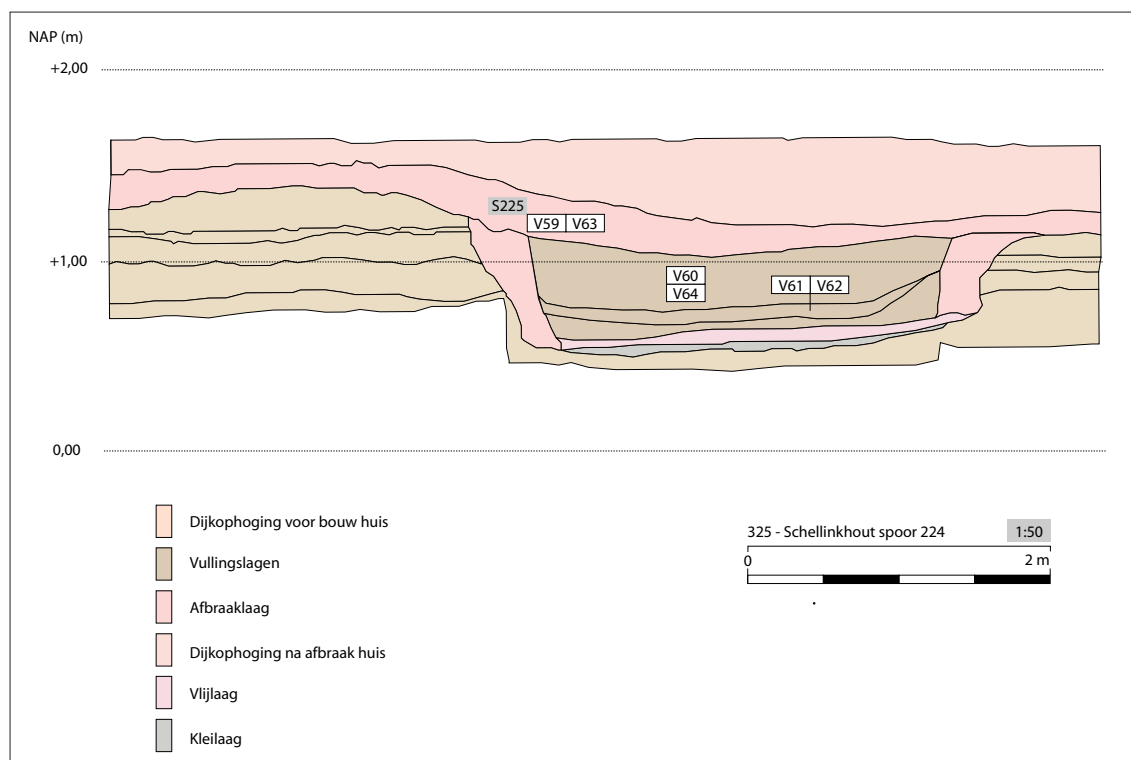
169 Hier wordt dieper op ingegaan onder *materiële cultuur*. Zie ook: De Sitter – Homans 2012, dit rapport. (Bijlage 3)

170 Voor meer informatie over 'natte en droge putten', zie Bartels 1999, 31.

als gevolg van het uitbreken. Meerdere scherven uit deze laag paste aan fragmenten uit de humeuze laag.

Nadat het muurwerk aan de buitenzijde werd weggebroken, werd de rest van het pand gesloopt. De afbraaklaag die aan het begin van dit deel werd besproken (S225) dekte alle vullingslagen van het spoor af.

Waarschijnlijk horen de restanten bij een kelder, al is de vorm enigszins afwijkend. Aan de zuidoost-zijde bezat hij een rechte zijde aan de noordwest kant een halfronde. De afmetingen waren 2,4 x 1,0 m. De inhoud bedroeg, wanneer we uitgaan van een hoogte van 0,7 m, 2,4 m³. Resumerend werd de kelder na het in onbruik raken, aangewend om afval in te gooien. Mogelijk was het bekend geworden dat de huizen op en vlak langs de dijk moesten worden

Afbeelding 5.3.62 Doorsnede door S224.

opgegeven. In dit licht is het opvallend dat de sloop gefaseerd is uitgevoerd. Eerst werd de vloer uit de kelder gesloopt, pas later werd de bakstenen muur er uitgebroken en tenslotte in de laatste fase werd het hele huis afgebroken.

Vooral uit de humeuze laag zijn veel vondsten afkomstig. (afbeelding 5.3.36) De vondsten zijn te dateren in de 16de eeuw en de 17de eeuw, met een sluitdatum in de laatste kwart van de 17de eeuw.¹⁷¹ Normaal gesproken wordt er veel waarde gehecht aan gesloten contexten als deze, omdat ze in een relatief kort tijdsbestek zijn gevormd en daardoor een goed beeld geven van de voorhanden zijnde materiële cultuur binnen een bepaalde periode. Tevens geven ze, gezien de grote hoeveelheid vondsten, over het algemeen de mogelijkheid tot een scherpe (eind)datering van een structuur. In dit geval wordt met de datering van de context niet alleen een *terminus post-quem* datering verkregen voor de sloop van dit huis, maar mogelijk van alle huizen langs en op de dijk in Schellinkhout, of zelfs daarbuiten.¹⁷²

¹⁷¹ Zie voor meer info, *materiële cultuur* deze vindplaats, hier onder.

¹⁷² Er zijn aanwijzingen dat alle huizen langs de landzijde van de dijk in Schellinkhout en mogelijk ook Oosterleek, tegelijk zijn gesloopt. Hier wordt later dieper op ingegaan.

Materiële cultuur afvalkelder

Het overgrote deel van de vondsten die met dit huis kon worden geassocieerd, kwam uit één vondstcomplex.¹⁷³ Hieronder worden de verschillende vondstcategorieën besproken.¹⁷⁴ Tenslotte volgt een beschouwend stuk met de datering van het complex en wat deze datering betekent voor de gehele vindplaats.

keramiek

De keldervulling bevat een minimum van 76 gebruiksvoorwerpen van keramiek. De grootste groep hierbinnen wordt gevormd door roodbakkend aardewerk met een minimum van 43 voorwerpen (57%). Daarna volgt het witbakkend aardewerk met 12 voorwerpen (16%). Nederlandse majolica wordt vertegenwoordigd door drie voorwerpen (4%) en Nederlandse faience door negen voorwerpen (12%). Gezamenlijk vormen deze keramieksoorten het 'lokale' aardewerk (89%). De voorwerpen zijn in Holland of Friesland geproduceerd. De overige keramieksoorten zijn aan te duiden als importkeramiek (11%). Dit zijn: Italiaanse faience (4%), Franse faience (1%), Frans witbakkend aardewerk (1%), steengoed (1%), Werra-aardewerk (1%) en Iberisch/Mediterraan aardewerk (3%).

Onder het roodbakkend aardewerk bevinden zich de voor de 17de eeuw kenmerkende vormen zoals bakpannen, borden, deksels, grapes, koppen en potten. Onder de scherven zijn verder een blaker, kaasvorm, kan, lekschaal, olielamp, test en zalfpot herkenbaar. De koppen behoren nog tot het type r-kop-2 en niet tot het type r-kop-4 dat typerend voor de 18de eeuw is. Opvallend is dat enkele van de koppen zwaar beroet zijn, waaruit blijkt dat deze zijn gebruikt om voedsel in te verhitten. Onder de grapes bevindt zich een r-gra-49, die aan de binnenzijde op de bodem groen is geglazuurd.¹⁷⁵ Bij de grapes valt verder op dat diverse exemplaren zwaar zijn beroet en dus net als de koppen intensief zijn gebruikt. Onder de vondsten bevinden zich enkele opvallende producten. Dit is in de eerste plaats een kleine hoge kaasvorm (diameter uitwendig 17,5 cm en inwendig 14,5 cm).¹⁷⁶ De aardewerken kaasvorm is in deze regio een typerende verschijning in de periode 1625-1675. Met name uit Hoorn en omgeving zijn veel vondsten bekend. De vorm is in alle gevallen nagenoeg identiek: een komvormig model op drie standlobben met een brede omgeslagen en van boven afgeplatte rand. In het midden van

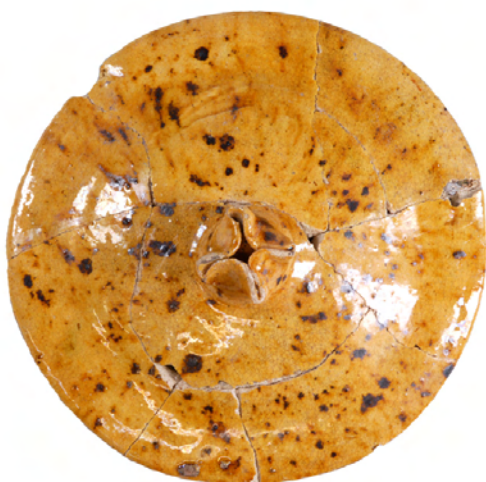
Afbeelding 5.3.63 Een greep uit de keramiekvondsten van S224.

173 S224.

174 Het aardewerk is door Drs. C Schrickx beschreven, het overige materiaal door de hoofdauteur.

175 V64-C01.

176 V64-C08.

Afbeelding 5.3.64 Enkele opvallende stukken uit S224, Van boven naar beneden: een kaasvorm voor de bereiding van een (Edammer) kaas, een deksel van het zogenaamde spikkelgoed en een bord van Nederlandse faïence met een afbeelding van een bloemenvaas.

177 V64-C13.

178 V64-C09 en C10.

179 V64-C12.

180 Bartels, 2009.

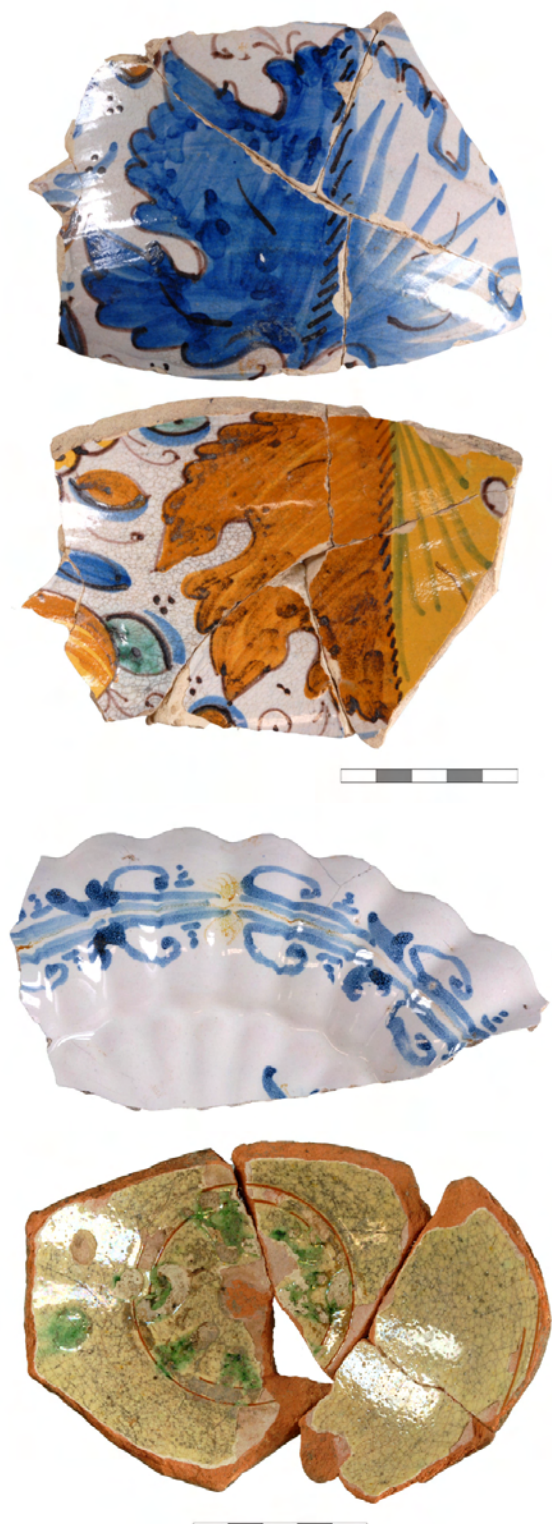
de bodem bevindt zich een gat. Inwendig is de vorm geel geglaazuurd. Deze kleine hoge vorm is nog niet eerder gevonden. De vorm is bestemd voor een kleine ronde (Edammer) kaas. Een tweede voorwerp dat opvalt, is een klein bord (diameter 20,5 cm) met marmerdecoratie. Deze wijze van versieren is typerend voor de periode vanaf circa 1675 tot ongeveer 1750 en is met name op borden toegepast. Deze zijn in Friesland gemaakt. De borden staan meestal op standlobben of standing. Het hier gevonden exemplaar heeft een iets bol standvlak. Een derde voorwerp dat het vermelden waard is, is een kaarshouder ofwel blaker. De schaal en het oor zijn helaas niet bewaard gebleven. Bijzonder aan het exemplaar is dat deze net als het bord gemarmerd is uitgevoerd.

Bij het witbakkend aardewerk is de vormvariatie een stuk kleiner dan bij het roodbakkend aardewerk. Onder de scherven zijn een bakpan, een deksel, koppen, olielampen, een pot en een zalfpot herkend. Slechts een van de voorwerpen is inwendig mangaankleurig geglaazuurd.¹⁷⁷ Het is een roompot op standing en met een tuit. Beide koppen zijn volledig groen geglaazuurd.¹⁷⁸ Beide staan op een standvlak, hebben een horizontaal en een verticaal oor, een steile wand en een uitgebogen rand (w-kop-14). De meest bijzondere verschijning onder het witbakkend aardewerk is een kleine deksel (diameter 11,3 cm).¹⁷⁹ De knop van het deksel is versierd door deze vanaf vier kanten met de duim in te drukken. Het deksel behoort tot het zogenaamde spikkelgoed: een witbakkende aardewerksoort met een helder glimmend loodglazuur met donkere (ijzeroxide) spikkels. De wijze van decoratie is een imitatie van Duits Hafner-aardewerk. Deze aardewerksoort komt met name voor in Enkhuizen, Stede Broec en omgeving en dateert uit de 17de eeuw. Vondsten zijn bijvoorbeeld bekend uit Bovenkarspel.¹⁸⁰ De productieplaats is vooralsnog onbekend. De Nederlandse majolica omvat slechts enkele kleine scherven die toe te wijzen zijn aan minimaal drie borden. Een van

deze dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw. Van een tweede bord is een te klein fragment bewaard gebleven om deze nader te beschrijven. Van een derde bord is een randfragment aanwezig met blauwe beschildering. Dit bord is vermoedelijk in Friesland gemaakt in het derde kwart van de 17de eeuw.

Binnen de Nederlandse faience valt op dat bijna alle voorwerpen een blauwe beschildering hebben en dat volledig witte faience vrijwel ontbreekt (slechts enkele scherven). In de loop van de tweede helft van de 17de eeuw kreeg de witte faience de overhand ten opzichte van de beschilderde faience. Een groot bord (diameter 32 cm) is vrijwel compleet uit de bodem naar boven gekomen.¹⁸¹ Het bord staat op en standing en heeft een vloeiende overgang tussen spiegel en vlag en een iets uitgebogen rand. Op de spiegel staat een bloemenvaas met rechts een nachtvlinder afgebeeld. Op de vlag zijn bloemen en vogels geschilderd. Ook een klein bord (diameter 22 cm) op standvlak is nagenoeg compleet.¹⁸² Op de spiegel is een landschap met haas te zien. Een derde voorwerp dat vrijwel compleet bewaard is gebleven, is een kleine ploischotel (diameter 20 cm).¹⁸³ Op de spiegel en vlag zijn losse bloemen en een nachtvlinder geschilderd. Op de achterzijde van de bodem staat het cijfer 17. Een tweede ploischotel is fragmentarisch uit de put naar boven gekomen. Ook op deze staan bloemen afgebeeld. Enkele fragmenten zijn afkomstig van een groot bord met Chinese voorstelling. Dit bord heeft een voor het einde van de 17de eeuw kenmerkend lichtblauw fond met donkerblauwe beschildering. De motieven zijn ontleend aan Chinees kraakporselein. Imitaties van Chinees porselein komen verder onder de scherven niet voor. Waarschijnlijk zijn alle voorwerpen van faience in Delft geproduceerd.

De Italiaanse faience omvat een scherv van een bord in berrettino dat wordt gerekend tot het Ligurisch blauw, een scherv met blauwe beschildering op wit fond die mogelijk behoort tot de decorgroep a tapezzeria en

Afbeelding 5.3.65 Enkele importstukken uit S224.

Van boven naar beneden: Een fragment van een kom uit Montelupo, een randfragment van een ploischotel uit Frankrijk en een bodem van een kom met sgraffito versiering. Van deze laatste is de exacte productieplaats onbekend.

181 V64-C16.

182 V64-C15.

183 V64-C14.

enkele scherven van een kom uit Montelupo.¹⁸⁴ Dit laatste voorwerp heeft een model dat wij een fruitschaal zouden noemen: een grote open kom op geprofileerde voet. De kom is zowel in- als uitwendig veelkleurig beschilderd met bladeren en fruit. Het voorwerp dateert uit de periode 1600-1650.

Een randfragment is afkomstig van een ploischotel van faience uit Frankrijk.¹⁸⁵ Op de rand is een slordige aigretterand (randtype B) in blauw en geel geschilderd. Dit type rand is zowel in Nevers als Rouen in de periode 1600-1650 gemaakt.¹⁸⁶ Het baksel is vrij zacht en geel van kleur, wat mogelijk een kenmerk van de productie in Rouen is.¹⁸⁷ De centrale voorstelling op de spiegel van de schotel ontbreekt. Nog net valt een blauwe streep te zien, die doet denken aan de voorstelling op de enige complete ploischotel met aigretterandtype B die tot nu toe uit Nederlandse bodem bekend is, namelijk een gekroond wapenschild met het wapen van Frankrijk met twee palmtakken.¹⁸⁸ De blauwe streep zou in dat geval een stukje van de palmtak zijn.

Eveneens uit Frankrijk afkomstig is een voorwerp van witbakkend aardewerk waarvan slechts de scherf van de bodem bewaard is gebleven. Het is een standvlak waarop bruin, groen en geel loodglazuur zichtbaar is. Het is gemaakt in Saintogne en dateert uit de periode 1575-1625. De vorm valt niet te bepalen.

Twee wandscherven behoren tot het Iberisch aardewerk en zijn vermoedelijk afkomstig van een Spaanse kruik die is geproduceerd in de periode 1550-1650. Een merkwaardige verschijning binnen het vondstcomplex is tot slot de bodem van vermoedelijk een kop of kom van een roodbakkende aardewerksoort met inwendig witte slib met loodglazuur (geel).¹⁸⁹ Het object staat op een strak gevormde standring (diameter 7,2 cm). Op de bodem zijn twee cirkels ingekrast en nog net zichtbaar is dat ook halverwege de wand zich twee ingekraste cirkels hebben bevonden. Op de bodem zijn verder slordige accenten met koperoxide (groen) aangebracht. Het baksel, de vorm en de versieringswijze (sgraffito) wijken af van het gangbare lokale roodbakkende aardewerk. Het product is ondergebracht bij het Iberische aardewerk, maar de herkomst is onzeker. Het vertoont verwantschap met een keramieksoort die door John Hurst wordt aangeduid als 'Green and Brown Redware'.¹⁹⁰ Door de auteurs wordt vermoed dat deze keramieksoort uit het Mediterrane gebied komt, maar over de productie is niets bekend. De voorwerpen worden gedateerd in de periode 1575-1625.

Onder het vondstmateriaal ontbreekt Nederrijns aardewerk volledig. Deze goedkope aardewerksoort is vanaf het einde van de 17de eeuw en in de eerste helft van de 18de eeuw in bijna ieder vondstcomplex aanwezig. De precieze verschijningsdatum van deze keramieksoort op de markt in deze regio is niet bekend. De indruk bestaat dat dit ergens in de jaren 90 van de 17de eeuw het geval was. Ook Friese majolica ontbreekt vrijwel volledig. Een van de scherven is vermoedelijk toe te schrijven aan Harlingen en dateert uit de periode 1650-1675. Producten van de firma Tichelaar uit Makkum (vanaf 1699) zijn niet aanwezig. De faience is toe te schrijven aan Delftse productie en dateert met name uit de periode 1650-1675. Tot slot ontbreken enkele vormen die kenmerkend zijn voor de eerste helft van de 18de eeuw. Dit is bijvoorbeeld de r-kop-4 die zich omstreeks 1700 uit de r-kop-2 ontwikkelt. De sluitdatum van het complex kan worden geplaatst omstreeks 1680.

Bij de aanwezige keramieksoorten valt een aantal zaken op. De importkeramiek dateert uit de periode 1575-1650 en dat is een stuk ouder dan het aanwezige lokale aardewerk. Contemporaine importkeramiek zoals Chinees Kangxi-porselein ontbreekt volledig. De voorwerpen van

184 V64-C17.

185 V64-C18.

186 Jaspers, 2007b, 4.

187 Ibid., 8.

188 Ibid., 8-9.

189 V64-C19.

190 Hurst e.a. 1986, 74.

importkeramiek zijn oude stukken die zijn geërfd of tweedehands verworven. Deze duiden dus niet op een hoge sociale status. Het ontbreken van porselein, een keramieksoort die eind 17de eeuw in nagenoeg ieder vondstcomplex aanwezig is, duidt juist op een arm huishouden. Bij de faience ontbreken kopjes die in de tweede helft van de 17de eeuw toenemend in omloop waren voor het drinken van thee. Kennelijk kon het huishouden zich deze 'luxe' niet veroorloven. Het vondstcomplex bevat materiaal dat dateert uit de periode 1650-1680 met enkele oude buitenlandse stukken uit de periode 1575-1650. Afgaande op dit vondstmateriaal hebben we te maken met het afval van een vrij arm huishouden.

Afbeelding 5.3.66 Een geelkoperen apostellepel. Het apostelfiguur dat oorspronkelijk aan het uiteinde van de steel zat, is afgebroken. Op het aanwezigemarkstaanaast twee lepels, de initialen I en W. Deze verwijzen naar de maker. De lepel komt waarschijnlijk uit Engeland

metaal

Een groot deel van het in het spoor aangetroffen metaal bestaat uit scrap-metal zoals nagels, bouten, krammen en kapotte scharnieren. Het ging om nagels van verschillend formaat en zware scharnieren, waarschijnlijk van een deur. Mogelijk zijn deze tijdens het slopen verzameld met hergebruik of omsmelten als doel. Uiteindelijk zijn ze samen met het andere afval weggegooid.

Tussen deze vondsten werden ook enkele meer aansprekende vondsten gedaan. Hiertussen bevond zich een geelkoperen lepel.¹⁹¹ Deze lepel was oorspronkelijk een apostellepel met een apostelfiguur als steelbeëindiging. Deze was in dit geval echter afgebroken. De steel was plat en zeszijdig in doorsnee. De bak was druppelvormig en bezat bij de steel een rond merk met twee lepels en de initialen I en W, die verwijzen naar de maker. Volgens Baart werden geelkoperen apostellepels niet in Nederland gemaakt en komen ze uit Engeland.¹⁹² Baart dateert de lepel in het tweede en derde kwart van de 17de eeuw.

Twee stukken boekbeslag waren eveneens van geelkoper.¹⁹³ In beide gevallen betreft het boeksluitingen. Van de grootste van de twee is de haak afgebroken van de kleinere is de haak nog intact. Beide bezitten versieringen van concentrische cirkels en diagonale rasterpatronen. In Amsterdam zijn vergelijkbare sluitingen gevonden.¹⁹⁴ Deze worden respectievelijk in de eerste helft van de 17de en in het laatste kwart van de 16de en de eerste kwart van de 17de eeuw gedateerd.

Twee metaalvondsten kunnen tot gereedschap gerekend worden. Het eerste betreft een slecht geconserveerde ijzeren schaar. Het gaat hier om een scharnierschaar.¹⁹⁵ Vanaf de Middeleeuwen komen de scharnier- en de knijpschaar naast elkaar voor. De scharnierschaar wordt vaak geassocieerd met handel en nijverheid in tegenstelling tot de knijpschaar die vaak in een huishoudelijke context wordt teruggevonden.¹⁹⁶ Na de 17de eeuw verdwijnt de knijpschaar

191 V62-M01.

192 Baart *et al*, 1977, 316. vergelijk nr 602 en Calish 1993, afb. 66.

193 Foto V62.1 en .2.

194 Vergelijk Baart *et al* 1977, nr. 751 en 753.

195 Foto V61.4.

196 Hasselt, Lenting & Westing 1993, 439.

Afbeelding 5.3.67 Enkele metaalvondsten afkomstig uit S224. Van boven naar beneden: twee stuks boekbeslag, een stuk van een ijzeren spade en een zesde Öre uit Zweden.

munt werd niet achterhaald. De tweede munt was met een diameter van 4,5 cm opvallend groot.²⁰² Op de voorzijde staat een leeuw in een gekroond wapen. Boven het wapen staan de letters C.R.S. die verwijzen naar C(harles) R(ex) S(weden), koning Karel (Karl) de XIe van Zweden (geregeerd 1611-1697). Gescheiden door het wapen staat het jaartal 1676. Op de keerzijde staan twee diagonaal gekruisde pijlen. Deze pijlen verdelen het vlak in vier. In het bovenste deel staat een kroon die waarschijnlijk verwijst naar het Zweedse koningshuis. In het midden, links van het kruis staat 1. Ö., rechts staat S.M. Op het onderste deel staat een ster afgebeeld. Deze munten zijn de archeologische neerslag van de levendige handel die er geweest is tussen Scandinavië, het Oostzee-gebied en West-Friesland.²⁰³

geleidelijk en wordt alleen nog maar de scharniervariant gebruikt.

Het tweede stuk gereedschap is een deel van een schep.¹⁹⁷ Waarschijnlijk heeft deze een recht ietwat driehoekig blad gehad, waardoor het waarschijnlijk om een spade gaat. Een spade heeft in tegenstelling tot een gewone schep een recht blad en werd gebruikt om te spitten en niet om te graven. Aan de bovenzijde was een ronde ingang voor een houten steel aanwezig met een tweetal pennen om de steel aan het blad te bevestigen.

Een ijzeren kookpot was sterk gefragmenteerd maar bijna compleet.¹⁹⁸ Het gaat om een gietijzeren pot die waarschijnlijk een imitatie van een aardewerken grape was. In ons geval werden de drie poten niet teruggevonden, maar deze hebben er oorspronkelijk wel aan gezeten. Op de buitenzijde zitten meerdere rillen die mogelijk zijn gemaakt om de draairingen op aardewerk na te bootsen. In Bourtange zijn er acht vergelijkbare kookpotten teruggevonden.¹⁹⁹ Deze worden in de 17de en de 18de eeuw gedateerd.²⁰⁰

De enige twee munten die uit het spoor afkomstig zijn komen uit Zweden. Beide zijn koperen munten. De kleinste is een zesde öre.²⁰¹ Op de voorzijde staat een leeuw met een grote kroon erboven. Rechts van de leeuw staat ÖR met een grote M eronder. De munt heeft een excentrische misslag waardoor de afbeelding aan de linkerkant van de leeuw niet zichtbaar is. Op de achterzijde staan drie kronen in twee regels. De datering van de

197 V87-M01.

198 V64-M02.

199 Vergelijk vooral Hasselt, Lenting & Wessing 1993, afb. 171.

200 Ibid., p. 443.

201 V65-M01.

202 V64-M01.

203 Door de Sonttolregisters is bekend welke goederen werden verhandeld in het gebied.

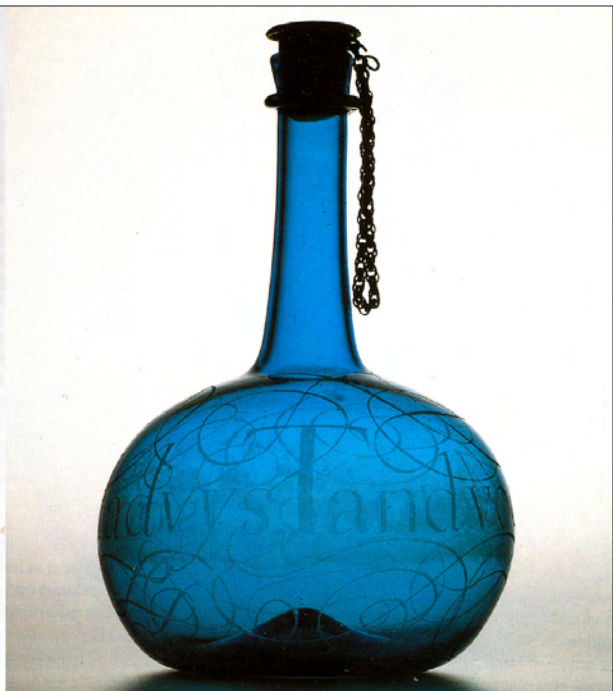

Afbeelding 5.3.68
(links) Een Zweedse
Öre uit 1676 had
een opvallend grote
diameter van 4,5 cm.
Afbeelding 5.3.69
(onder, links)
Gehavend maar
vrijwel archeologisch
compleet: een ijzeren
grape.

glas

Een messing ketting hoort mogelijk bij een wijnkaraf waarvan de hals werd teruggevonden.²⁰⁴ De ketting was 20 cm lang en bestond uit kleine acht-vormige ringen die zo in elkaar waren gezet dat het net leek alsof de ketting uit enkele ronde ringen was opgebouwd.²⁰⁵ Uit het zelfde spoor kwam een fragment van een opvallend luxe wijnkaraf tevoorschijn. Er zijn parallellen bekend van vergelijkbare karaffen waarbij de dop, soms uitgevoerd in zilver met een ketting aan de hals van de fles bevestigd was.²⁰⁶ (afbeelding 5.3.70) Mogelijk is dat hier ook het geval geweest.

Afbeelding 5.3.70 Mogelijk hoorde de hierboven afgebeelde flessenhals en de ketting bij een luxe wijnkaraf (rechts). Naar Smit 1995, afb. 8.

204 Ketting: V62-M02, karaf: V64.
205 Vergelijk Baart et al. 1977, nr. 376.
206 Smit 1995, bijvoorbeeld afb. 8.

Afbeelding 5.3.71

Fragmenten vensterglas werden in diverse vormen met loodstrippen teruggevonden. Het dijkhuis bezat waarschijnlijk meerdere glas-in-lood ramen.

Van de glasvondsten bestond het merendeel uit vensterglas dat soms nog samen met het glaslood werd aangetroffen. Naast vierkante, ruitvormige en rechthoekige glazen werden er ook driehoekige vensters en zelfs ronde vormen gebruikt. (afbeelding 5.3.71). Meer aansprekende glasvondsten waren een aantal fragmenten van een kleurloze ijsbeker (gl-bek-4?) en een wafelbeker (gl-bek-19).²⁰⁷ Deze laatste werd ook aangetroffen in een Alkmaarse beerput met een sluitdatum van 1680.

bot

Het botmateriaal laat een normaal beeld zien van slachtafval met overwegend rund en in mindere mate varken. Wild ontbreekt. Op een aantal wervels van een rund werd hak- en houwsporen aangetroffen die sterk overkwamen met de aangetroffen sporen op runderwervels van het langhuis (vindplaats 3.1).²⁰⁸ De sporen zijn ontstaan bij het in stukken verdelen van het karkas en het is niet uit te sluiten dat de op beide vindplaatsen aangetroffen wervels van hetzelfde individu afkomstig zijn.

leer

Uit het spoor kwamen ondanks de minder goede conserveringsomstandigheden in het totaal dertien fragmenten leer.²⁰⁹ Vanwege deze omstandigheden konden veel stukken niet nader gedetermineerd worden. Een fragment kon worden toegeschreven aan een riem, vier stuks werden gedetermineerd als schoen. Slechts één schoen was compleet genoeg om de maat vast te stellen. Het betrof maat 36.

botanisch onderzoek

Uit het spoor werden twee grondmonsters gezeefd over vier zeven met een fractie van 2; 1; 0,5 en 0,25 mm.²¹⁰ Beide monsters bevatten opvallend weinig botanisch materiaal. Naast enkele zaden van onkruid dat in de omgeving gegroeid kan hebben, werden er ook vijf fragmenten van het kapsel en een fragment een zaad van vlas (*Linum usitatissimum*) aangetroffen. Dit zou kunnen wijzen op vlasbewerking, al zijn de aantallen laag. Misschien is een deel van de aanwezige waterplanten en planten die aan de waterkant groeien in het zaden spectrum ook op deze manier te verklaren.²¹¹ Bij de vlasbewerking werd de gedroogde vlas in een rotenkolk

207 V61. Vergelijk Clevis & Kottman 1989, 50-11-149 (ijsbeker) en Ostkamp, Roedema & Van Wilgen 2001, 163.

208 Meijer 2012, dit rapport.

209 V61, V62.

210 Voor details: De Sitter – Homans 2012, dit rapport. (Bijlage 1)

211 *Stellaria spec.*, muurachtige; *Ceratophyllum submersum*, fijn hoornblad. *Ibid.*

Afbeelding 5.3.72. Tussen de glasvondsten waren enkele fragmenten van een wafelbeker aanwezig. Op bovenstaande stilleven is zo'n glas (gevuld met bier) afgebeeld. Naar: 'Ontbijtje' van Pieter Claesz. uit 1636.

in stromend of stilstaand water gezet. Na het zogenaamde roten werd het vlas op de grond te drogen gelegd. Mogelijk is een deel van de aanwezige onkruiden hierdoor te verklaren, maar ook hiervoor zijn de bewijzen gering.

Een van de doelen van dit botanisch onderzoek was om te na te gaan waar de humeuze vondstrijke laag uit bestond. In het veld werd vermoed dat het om een ingedroogde beerlaag ging. Uit de analyse van het materiaal bleek dat echte indicatoren voor beer als kersenpitten e.d. ontbraken. Het aantal zaden zou ook hoger moeten liggen. Toch zijn er wel een paar indicaties die richting beer of mest wijzen. Zo werden in beide monsters vliegenpoppen en keverschildjes aangetroffen. Hiernaast werden schimmels waargenomen die niet in schone omstandigheden kunnen ontstaan. Waarschijnlijk heeft de ligging van de put ruim boven de grondwaterspiegel er voor gezorgd dat een groot deel van het organische materiaal is vergaan. Dit zou ook een verklaring kunnen zijn voor het totale lage aantal zaden.

Datering afvalkelder

Op basis van het aanwezige aardewerk krijgt het spoor een einddatering in het laatste kwart van de 17de eeuw, meer specifiek rond 1680. Het aanwezige metaal en dan met name de zweedse öre uit 1676, onderstrepen dit. Ook het glaswerk spreekt dit niet tegen. Regelmatige voorkomende flessen vanaf 1700, zoals gl-fle-6 en gl-fle-11 ontbreken binnen het glasspectrum. De kleipijpen waarvan de jongste dateert tussen 1680 en 1700 wijzen ook richting een einddatering in het laatste kwart van de 17de eeuw.²¹²

De sluitdatum van het spoor is belangrijk aangezien het niet alleen het einde van het gebruik van het spoor dateert, maar waarschijnlijk van het hele huis. De kelder raakte waarschijnlijk niet te lang voor de sloop buiten gebruik. Mogelijk werd bij de ontruiming van het huis besloten

212 Van Oostveen 2012, dit rapport.

om een deel van de huisraad niet mee te verhuizen en weg te gooien. Mogelijk werden de houten delen van het huis in deze fase ontmanteld waardoor de krammen, nagels, bouten en deurscharnieren vrijkwamen. Tenslotte werden de laatste bakstenen delen grondig gesloopt en kwam het puin dat niet kon worden hergebruikt in de afbraaklaag terecht, die alle restanten en de kelder afdekte.

vindplaats 3.6: buitendijkse bewoning en -stolp

subnr.:	3.6
gemeente:	Drechterland
plaats:	Schellinkhout
project nr.:	336
kaartblad:	19F
centrumcoördinaten:	136.972/516.313
waarnemingsnummers:	nvt
datering:	16-18

*Afbeelding 5.3.73
Tijdens het
couperen van
een aantal diepe
sporen kon de
bodemopbouw tot
in de natuurlijke
ondergrond worden
onderzocht.*

Ligging en bodemopbouw

Buitendijks, net ten westen van de afrit van de Zuiderdijk naar het surfstrand, in het verlengde van De Laan bij Schellinkhout, lag de vindplaats.

Tijdens de aanleg van een paar diepe coupe's werden profielopnames tot in de natuurlijke ondergrond gemaakt.²¹³ (afbeelding 5.3.73/75) Op meer dan twee meter onder het maaiveld lag op een diepte van 2,1 m – NAP de top van een natuurlijke afzetting van grijze uiterst siltige klei. Hierop lag een 0,4 m dik pakket van uiterst humeuze groengrijze klei. Waarschijnlijk was dit een vegetatiehorizont waarbij de begroeiing onder uiterst natte omstandigheden tot stand was gekomen. De laag hier bovenop, werd in het veld beschreven als een gemengde laag van veen, mest en klei. Na bestudering van het fotomateriaal bleek er iets meer differentiatie in de laag aan te brengen. Het onderste deel van deze laag lijkt erg op een omgezette veenlaag en het is niet uitgesloten dat dat veen oorspronkelijk ter plaatse groeide en daarna werd verrommeld, bijvoorbeeld door landbouwactiviteiten. Als deze interpretatie juist is, lag de top van het veen en de onderzijde van de oudste ophoging op ca. 1,6 m – NAP. De aanwezigheid van natuurlijk gegroeid veen hier zou wel opvallend zijn aangezien in de profielsleuf door de dijk, die door ADC-Archeoprojecten op 225 m naar het noordwesten werd aangelegd, geen veen werd waargenomen. Het ontbrak hier omdat de dijk hier een inlaagdijk is. Ten tijde van

213 Bijvoorbeeld S40, S59, S48.